

PAPER DETAILS

TITLE: KÜLTÜREL EKOLOJİK KURAM İLE YENİ BİR KAVRAM OLARAK "EKOLOJİK PERFORMANS" BAĞLAMINDA BURSA MESKEN SEMTİ HALKHAYATINDA: LODOS

AUTHORS: Sacide Çobanoğlu

PAGES: 303-329

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4313482>

KÜLTÜREL EKOLOJİK KURAM İLE YENİ BİR KAVRAM OLARAK “EKOLOJİK PERFORMANS” BAĞLAMINDA BURSA MESKEN SEMTİ HALKHAYATINDA: LODOS

 Sacide ÇOBANOĞLU*

ÖZET

Canlı türleri içinde zekâsıyla farklı bir kategoride yer alan insan, yaşamını sürdürmek için bir yandan ekolojik yapıya uyum sağlamaya diğer yandan değiştirebilecekleri oranında ekolojik yapıya müdahale etmeye çalışmıştır. Ekoloji ile kültür arasındaki dengeyi kurarken gösterdiği ekolojik performans, yaşanan çağın gereklerine göre değişim göstermektedir. Gerek söz konusu dengeyi nasıl kurulduğu gerekse insanın bu anlamda gösterdiği ekolojik performansın incelenmesi, toplumların halkhayatlarının araştırılmasıyla mümkündür. Bilim literatüründe 1800 yıllardan itibaren yer almaya başlayan halkhayatı (folklife) Türk halkbiliminde yeterince dikkat çekmemiş bir konudur. Bugüne kadar yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak metin merkezli olup halkhayatı kavramını karşılamamakta ve yanlış bir kanaatle halkhayatı; halkın belli dönemlerdeki hayatına dair, metinlerde geçen bilgiler olarak ele alınmaktadır. Çalışmamızda kültürel ergonomik kuramla yeni bir kavram olarak ortaya koyduğumuz ekolojik performans bağlamında, Mesken semtinin halkhayatında varlık gösteren lodos rüzgârı incelenmiştir. Çalışmamızın amacı; bir kuram ve bir sistem dâhilinde halkhayatı konusunda yapılacak çalışmalara örnek teşkil edecek bir çalışma ortaya koymak, halkhayatının halkbilimi disiplini kapsamında çalışılmasının gerekliliğine vurgu yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: halkhayatı (folklife), ekolojik kuram, ekolojik performans, lodos, Bursa

Cultural Ecological Theory Within the Context Of “Ecological Performance” As A New Concept in The Folklife of Bursa Residential District: Lodos

ABSTRACT

Man, who is in a different category among living species with his intelligence, has tried to adapt to the ecological structure in order to survive. On the other hand, he has not refrained from intervening in the environmental structure to the extent that he can change it. Its ecological performance while establishing the balance between ecology and culture varies according to the requirements of the age. Examining how the balance in question is established and the ecological performance of humans in this sense is possible by researching the folk lives of societies. Folklife, which started to take place in scientific literature since the 1800s, is a subject that has not received enough attention in Turkish folklore. The studies carried out so far are predominantly text-centered and do not meet the concept of folklife, and they misconstrue the concept of folklife; It is considered as information in the texts about the life of the people in certain periods. In our study, the southwest wind, which is present in the folk life of the Mesken district, was examined in the context of ecological performance, which we introduced as a new concept with cultural ergonomic theory. The purpose of our study; The aim is to present a study that will set an example for studies on folklife within a theory and a system, and to emphasize the necessity of studying folklife within the scope of the discipline of folklore.

Key Words: folklife, ecological theory, ecological performance, southwest, Bursa

* Dr., Ankara / TÜRKİYE, sacidecobanoglu01@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Çobanoğlu, S. (2025). Kültürel ekolojik kuram ile yeni bir kavram olarak “ekolojik performans” bağlamında Bursa Mesken semti halkhayatında: Lodos. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(48), 303-329. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1573196>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 24 Ekim / October 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 22 Kasım / November 2024

1. Halkhayatı Nedir?

Yeryüzünü Her toplumun kendine özgü bir düşünce biçimi, bir felsefesi vardır. Hayata karşı duruş belirleyen bu fikirsel yapılanma, toplumların uzak geçmişlerine dayanır, yaşanılan coğrafya, mitolojik arka plan, tarihi alt yapıyla eşgüdümlü olarak burada oluşmaya başlar ve geçen zamanla birlikte yaşanan teknolojik gelişimlerden, değişen toplum biçimlerinden etkilenecek, farklı şekillere evrilerek, biçim değiştirerek, yeni kalıplar oluşturarak, yaşanan mevcut dönem itibarıyla son şekline ulaşır. Birtakım davranış kalıplarını, ahlak kurallarını, etik felsefesini içinde barındıran bu yapılanmaya *halk felsefesi* adı verilir. Özünde halk fikirlerinin bir araya gelmesiyle meydana gelen bu kıymetli olgu, toplumların varlık ve devamlılık göstergesidir.

Bu anlamda *Türk halk felsefesini* şu şekilde tanımlamaktayız: Türk kültüründe, kültürün üretilmeye başlandığı uzak geçmişten itibaren kolektif olarak ortaya konan folklor ürünleri, bireysel olarak ortaya konan edebi ürünler; toplumun doğaya karşı yaşama savaşı vererek kendini inşa ederken tecrübe ettiği, halk bilgisi çatısı altında çeşitlenen halk hekimliği, halk ekonomisi, halk mimarisi, halk takvimi, halk matematiği, halk mutfağı alanlarında; mitolojik arka plana, tarihi alt yapıya, yaşanılan coğrafyaya bağlı olarak üretilmiş ve etik anlayış çerçevesinde halk fikirleriyle yapılandırılmış dünya görüşüdür (Çobanoğlu, 2024a: 13).

Halk felsefesinin yapılanmasında bir bağlama ihtiyaç vardır. Söz konusu felsefenin yapılanmasında bağlam görevi üstlenen yapı *halkhayatıdır* (*folklife*). Halkhayatı, halk felsefesinin yapılanmasına bağlam görevi üstlenmekte; halk felsefesi, sosyal normların ve etik anlayışın oluşmasında bağlam görevi üstlenmektedir. Bu uzun soluklu oluşumu şu şekilde ifade edebiliriz (Çobanoğlu, 2024b: 58).

Halkbilimi sahasında (Çobanoğlu, 2024c: 503); 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren yeni teorik yapılanmalar yaşanmıştır. Bu yapılanmaların neticelerinden biri de *Uygulamalı Halkbilimi* (*Applied Folklore*) olarak adlandırılan bir alt disiplinin veya branşın ortaya çıkmasıdır. *Halkhayatı* (*folklife*) kavramı ise uygulamalı halkbilimi teorik yapılanması çerçevesinde öncelikle İskandinav ülkeleri, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde gelişmeye başlamış, 1970'lere gelindiğinde Kuzey Amerika'da bir alt disiplin sistematğine erişmiştir. Almanca *volksleben*, İsveççe *folkli* ve İngilizce *folklife* terimleri ile ifade edilen *halkhayatı* kavramı kapsamındaki çalışmalar, 1950'lerden sonra *halkhayatı* anlayışının yaygın olarak kabul görmeye başlamasında etkili olmuştur. Bu anlayış beraberinde 20. yüzyılın *kitlesel kültür* (*mass produced*) ve mekanize olarak üretilen popüler *kültür unsurları* (*popular culture*) dışında kalan geleneksel kültür unsurlarını *halk kültürü* (*folk culture*) bütünlüğü içinde ele almayı getirmiş, böylece ister sanayi öncesi ister sanayi sonrası olsun geleneksel kültür unsurları topyekûn incelenmeye başlanmıştır. Bu düşünceler doğrultusunda önce *halk kültürü* kavramı kapsamında *halkhayatı* çalışmaları ardından *uygulamalı halkbilimi* çalışmalarıyla bütüncüllüğe

ulaşmış ve hem teori olarak hem de pratik olarak birbirini tamamlayan çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. *Halkhayatı*; kültür çalışmalarında *kitlesel kültür* (*mass produced*) ve mekanize olarak üretilen popüler *kültür unsurları* (*popular culture*) dışında kalan geleneksel kültür unsurlarını *halk kültürü* (*folk culture*) bütünlüğü içinde ele alarak çalışan alan olarak tanımlanmaktadır.

J. Geraint Jenkins, 1960 yılında yayınladığı *Field-Work and Documentation in Folk-Life Studies (Halkhayatı Araştırmalarında Saha Çalışması ve Belgeleme)* adlı çalışmasında, halkhayatının tanımını; "yüksek derecede sanayileşmeden nispeten etkilenmeyen toplulukların ve ulusların yaşam tarzlarına ilişkin bir çalışma" (Peate, 1959: 97) şeklinde aktarmakta ve halkhayatının çalışma alanını, sıradan insanların yaşamını yakından ilgilendiren her şey olarak belirlemektedir. Jenkins (1960: 259) halkhayatı araştırmalarında amaçlananın; insanların zihinlerinde neler olduğunu, bunları konuşmalara nasıl döküldüğünü, insanların evlerinde, tarlalarında, atölyelerinde ve boş zaman aktivitelerinde neler yaptıklarını inceleyerek günlük hayatlarına ışık tutmaya çalışmak ve çoğu tarihçi için "hiç önemi olmayacak kadar açık, fazla sıradan ve yakın" görünen materyalleri araştırarak "sıradan insanların dünyasının anahtarını aramak" olduğunu söylemektedir. Jenkins'nin şu sözleri, çalışmasını yayınladığı 1960 tarihinden önce halkbiliminin alanını sadece "kırsal" ile sınırlayan ve "okuma yazma bilmeyen insanların gelenek görenekləri araştırmak" olarak ifade edilen eski görüşleri eleştirmek bakımından oldukça dikkat çekicidir:

Çalışmalarımızda hiçbir şekilde köylü kültürü olarak adlandırılabilircek şeyle sınırlı değiliz: Malikane ve büyük çiftlik, halkhayatı öğrencileri için kulübe kadar ilgi çekicidir. Siyasi krizler, diplomatik entrikalar ve önde gelen şahsiyetler, halkın günlük yaşamını etkilemediği sürece bizi ilgilendirmiyor... Esdras'ın sözleriyle tamamlarsak "Yüksek şeylere merakım var ama ben, her gün yanımdan geçen insanları ve onların sıradan hayatlarını merak ediyorum." (Jenkins, 1951: 90).

1.1. Halkhayatının Kapsamı

Bilim literatürüne 1800'lü yıllarda giren halkhayatı çalışmalarının kapsamı uzun zaman tartışılmış bir konudur. Bazı bilim insanları, araştırma çalışmalarının Sanayi Devrimi sonrası dönemle ilgilenmemesi gerektiğini savunmuş; bazı bilim insanları da kitaplarda, fotoğraflarda, imalatçıların kayıtlarında, tam olarak belgelenmiş nesnelerin/olguların kaydedilmesiyle ilgilenmek gerektiğini ileri sürmüştür. Jenkins'in (1960: 259) konuya dair görüşlerini şöyle özetleyebiliriz. Konunun sanayi öncesi dönemle sınırlandırılması, Peate'in işaret ettiği gibi (Peate, 1959: 98) Sanayi Devrimi'nin ne zaman başladığı ve henüz sona erip ermediği sorusunu gündeme getiriyor. Peate bu soruna "Hiçbir Avrupa topluluğu sanayileşmeden kısmen veya tamamen etkilenmemiş değil, ancak tüm bu topluluklarda, geleneksel yaşam tarzının kalıcılığı olduğunu gösterir kanıtlar günümüze kadar gelmiştir." diyerek yaklaşıyor. İşte günümüze kadar gelen bu kalıpların nerede güçlü, nerede zayıf olduğuyla ilgilenmemiz gerekiyor. Bu noktada bizim ilgilenmediğimiz şey; standartlaştırılmış, kitlesel olarak örgütlenmiş, çoğunlukla köksüz yaşam tarzıdır. Hem ulusal hem de toplumsal sınırları göz ardı eden büyük sanayileşme dalgası tarafından Avrupa'nın büyük bir kısmına yayılan aynılık örtüsüdür.

Jenkins, halkhayatının sadece maddi nesnelerle ilgili olmadığını, araştırmacının folklorla, sosyal gelenekle, sözlü gelenekle ya da lehçeyle eşit derecede ilgilendiğini söylemekte ve halkhayatının kapsamının çok geniş olduğunu ifade etmektedir. Örneğin mobil harman makinelerinin patent hakları, imalatçıların kataloglarında belgelendiği, makinelerin teknik özellikleri tam olarak verildiği hâlde bu belgelerin harman gününde, halkın yaptığı iş bölümü hakkında hiçbir şey söylemediklerini yanı sıra çiftlik iş birliği, terminolojideki bölgesel farklılıklar, set inşa etme ve harmanlanmış tahılı depolama yöntemleri hakkında da bilgi vermediklerini vurgulamaktadır. Bu örnekten yola çıkan Jenkins, harmanlamanın başladığı

noktadan harmanlama ekipmanının inşasına kadar bütün aşamaların halkhayatı alanına girdiğini söylemektedir. Buna göre halkhayatının kapsamını şöyle maddeleyebiliriz:

- *Halkhayatı* araştırmaları öncelikle bir topluluğu diğerinden ayıran sosyal, sözlü, maddi özelliklerin kaydedilmesiyle ve bölgesel kişiliğin incelenmesiyle ilgilenir.
- *Halkhayatı* sadece geçmiş değil, günümüzü, güncel olayları da inceler nitekim tarih asla yazılmaya son vermez; hiçbir zaman, zamanın sonunda değil, her zaman ortasındayız. Bu nedenle halkhayatı hem geçmişin hem günümüzün incelenmesiyle ilgilenir.
- Her ekonomik, toplumsal, endüstriyel değişim ancak o bölgede yaşayanların dudaklarından alındığı ve sözel olarak derlendiği zaman; hafızasını, tadını korunabilen bir atmosfer; bir alışkanlıklar, bir olaylar zinciri; bir düşünce, bir terminoloji dünyası ortaya çıkar (1951: 91). *Halkhayatı*; işte bu atmosferi, bu zinciri, bu terminoloji dünyasını araştırmaktır. Bu nedenle araştırmacının çalışma alanı, tarihin doğuşuyla başlar ve insanlığın yakın zamanına, günümüze kadar uzanan hikâyesiyle devam eder.
- *Halkhayatının* araştırma yöntemleri diğer disiplinlerde kullanılanlardan farklıdır; çünkü araştırmacı, belgelenmiş kayıtlara ya da kazılarda bulunmuş kanıtlara değil; sözlü geleneğe, toplumsal geleneklere, lehçelere, terminolojiye ve bugüne kadar varlığını sürdüren araç ve becerilere güvenir (1960: 259-260).

1.2. Halkhayatının Çalışma Yöntemleri

Jenkins, halkhayatı çalışmalarının büyük ölçüde saha çalışmasına dayandığını söylemektedir. Bu anlamda Britanya'da halkhayatının araştırılmasında ele alınacak alanların çok geniş olduğunu belirtmekte ve kısa sürede kaydedilmesi gereken unsurların sayısına, çeşitliliğine, sınırsızlığına işaret etmektedir. Hızla kentleşme ve standartlaşma dalgasına kapılıp giden bir yaşam biçimini kayıt altına almak için sahaya çıkıp derleme yapıldığında, halka yönlendirme yapılmadığı takdirde, büyük miktarda alakasız materyal toplanabileceğini öngören araştırmacı, çalışmanın verimli olması bakımından iki farklı anket sistemi önermektedir (1960: 260-261) öneri kapsamında birinci anket sistemi, araştırmacının kültürel olayları geniş bir bölgede ele almasını ve geniş bir yelpazede araştırılmasını sağlayan bir anket; ikinci anket sistemi, araştırmacının kendi mahallesindeki insanların yaşamda gerçekleşen birtakım özel konuları, özel mevzuları ele almasını ve dar bir yelpazede araştırmasını sağlayan, mevzuların kapsamlı resmini sunan bir ankettir. Bu anketlere örnek olarak Britanya'da hazırlanan *Galler Halk Kültürü Anketi* (1937) ve *Ulster Halk Hayatı ve Gelenekleri: Koleksiyoncu Kılavuzu* (1957) verilebilir. Birinci anket şekline örnek teşkil eden Galler anketi, Galler Ulusal Müzesi tarafından Galler'deki her mahallede bireylerin yaşamlarını ve toplu olarak mahallenin yaşamını incelemek üzere hazırlanmıştır.

Anket *Ev Hayatı*; *Kurumsal Yaşam*; *Kültürel Yaşam*; *El Sanatları ve Endüstriler* olarak dört ana başlık altında çeşitlenmektedir. Örneğin *Ev Hayatı* başlığı altında; yemek pişirme gelenekleri, mutfak eşyaları ve aletleri, mobilya, sofra takımı, süs eşyaları, aydınlatma gereçleri, süt ürünleri, çamaşır yıkama, elbise gibi çok sayıda alt başlık bulunmaktadır. İkinci ankete örnek teşkil eden *Ulster Koleksiyoncu Rehberi* ise yalnızca Ulster'deki yaşamın kapsamlı bir şekilde incelenmesi için bir rehber görevi görmektedir. Ankette *Peyzaj*; *Ekonomi*; *Sosyal Yaşam*; *Doğüstü inançlar*, *Tarihi ve Yerel gelenekler* şeklinde beş ana başlık bulunmaktadır. *Peyzaj* ana başlığının altında, ilçe ve yerleşim yeri, kasabalar, göç, iletişim, çiftlikler, evler, temizlik; *Ekonomi* başlığı altında, tarım, hayvancılık, el sanatları, ticaret, sanayi, avcılık, balıkçılık; *Sosyal Yaşam* başlığı altında festivaller, doğumlar, vaftizler, evlilik, cenaze, hastalık, sağlık, spor, eğlence, şarkılar, şiirler; *Doğüstü İnançlar* başlığı altında periler; cadılar; hayaletler; *Tarihi ve Yerel Gelenekler* başlığı altında doğa özellikleri, okullar, kiliseler, kutsal kuyular, antik anıtlar, insanlar hakkında hikayeler, halk masalları, hava, yaban hayatı

bulunmaktadır. Her alt başlığın altında (Harris, 1958) araştırmacıya yol gösterecek çok sayıda soru yer almakta anket *sözlü gelenek, folklor, maddi kültürü* bir arada derlemeyi sağlamaktadır. Bu anlamda anketlerin amacı, Ulster halkhayatının tüm çeşitliliğinin eksiksiz bir resmini oluşturmaktır (Jenkins, 1960: 261).

Anketi hazırlayan kişi, soruları formüle etmeye başlamadan öncelikle konu hakkında mümkün olduğunca çok şey öğrenmelidir. Anket hem meraklı gruplarının hem de her kesimden insanın kullanımına uygun olarak tasarlanmalıdır. Uzunluğu ve kapsamı sınırlı olmalıdır. Anketlerde iki yöntem izlenebilir. Birinci yöntem, bölgelerindeki bilgi kaynaklarıyla görüşmeler yaparak bilgi elde etme ve kayda geçirme yöntemi; ikinci yöntem, maddi kültür unsurları toplamak amacıyla düzenlenen kayıt formu anketleridir. Bu anketler yalnızca ön kayıt amaçlıdır ve malzemenin toplumsal veya tarihsel arka planına ilişkin bir katalog sağlama amacı taşımaz. Bu sebeple soru sayısı az tutulur, basittir ve anketin tamamı birkaç dakika içinde doldurulabilir. *Galler Halk Müzesi* ve *Londra Üniversitesi İngiliz Folklor Araştırmaları* tarafından başarıyla denenmiş bir yöntemdir. *Reading Üniversitesi, İngiliz Kırsal Yaşam Müzesi* tarafından yayınlanan kayıt formu bu anket türüne güzel bir örnektir (Jenkins, 1960: 262).

Galler Halk Müzesi tarafından Gal dilinde hazırlanan *hasat anketi* bölgesel hasatlar hakkında veri toplamak amacını taşır ve hasat şekli, kurutma yöntemlerine, hasatta kullanılan alet ve ekipmanlar, hasata ilişkin terminoloji, hasata ilişkin gelenekler gibi başlıklarla incelenmektedir. Toplanan bu veriler üzerinde çalışılmakta ardından halkhayatını ifade eden müzeler kurulmaktadır. Bilginin hem müze için hem de gelecek nesiller için taşıdığı değer böylelikle ön plana çıkmaktadır. Hasat anketlerindeki başlıklar şu şekildedir (Jenkins, 1960: 263-268): Coğrafi ve tarihi arka plan; Arazi: Mülkiyetin tarihçesi, gelenekler, mahsuller ve hayvanlar; yıllık çiftlik işi döngüsü, araç ve gereçler; Deniz: Tarihsel arka plan, balıkçılık ekipmanı, deniz tatili; Demografi: Tarihsel arka plan, nüfusun yapısı ve kökenleri, nüfus azalması; Kulübeler ve çiftlik evleri: Çeşitleri, dağıtım, sosyal önemi; Dinin rolü: Tarihsel arka plan, mezhepçilik, din ve meslek, din ve prestij; Aile ve akraba grubunun rolü; Mahalleler; Statü ve prestij; Sosyal gelenek. Her alt başlığın altında yine araştırmacıya yol gösterecek çok sayıda soru yer almaktadır. Olay ya da nesne hakkında: Kimler yaptı? Ne zaman oldu? Nasıl oldu? Nerede oldu? Toplumsal bir adı var mı?; Kim tarafından kullanıldı?, Ne zaman kullanıldı?, Nasıl kullanıldı?, Nerede kullanıldı?; Kim tarafından yapıldı?, Ne zaman yapıldı?, Nerede yapıldı?, Yerel bir adı var mı?, Ülkenin birçok yerinde yaygın olup olmadığını biliyor musunuz?, Hangi malzemeden yapılmıştır?, Aşınmış mı, kırılmış mı veya hasar görmüş mü?, Ölçüleri nelerdir?, Olayın fotoğrafı var mıdır?, Nesnenin fotoğrafı var mıdır?, Anısı var mıdır? Alışılmadık özellikleri var mıdır? gibi çok ayrıntılı olarak düzenlenen sorular araştırmacıya yardımcı olmaktadır (Jenkins, 1960: 262).

Halkhayatı çalışmalarında belgeleme etkili bir yöntemdir toplanan veriler yaşayan müzelerin oluşturulmasında kullanılmaktadır, örneğin *Reading İngiliz Kırsal Yaşam Müzesi*nin sınıflandırma sisteminde halkhayatı çalışmalarının verileri kullanılmıştır. *İsveç Skansen Yaşayan Müze*, *İsveç Nordik Yaşayan Müze*, *New York Cooperstown Farmers*, *Amerikan Kızılderilileri Ulusal Müzesi*, *Old Shelburne Müzesi* halkhayatı konusunda yapılan çalışmalarda elde edilen verilerin, uygulamalı halkbilimi alanında, yaşayan müzelerde kullanılmasına verilebilecek örneklerden birkaçıdır.

Halkhayatı konusunda ilgi çekici bir çalışma *E. F. Coote Lake*'in 1961 yılında yayınladığı *Folklife and Traditions (Halkhayatı ve Gelenekleri)* adlı çalışmadır. Lake çalışmasında Shrewsbury'deki gazetelerden halkhayatının farklı yönlerini örnekleyen, geçmiş yıllardaki haberlerin röportajlarından, yorumlarından alıntılar yaparak Shrewsbury sakinlerinin

güncel yorumlarına yer veren haberleri toplamıştır. Lake bu haberleri çalışarak Shrewsbury halkının inançlarını ortaya koymuş, şehre ait olan halkın saygı duyduğu eşyaları, nesneleri örnekleyerek neden bunlara saygı gösterildiğini incelemiştir. Birinci vaka (Lake, 1961: 408); 3 Mart 1961 tarihli *Shrewsbury Chronicle* gazetesinin haberinde yer almakta ve arıcılık yapan Sam Rogers'in ölümünde mezarının üzerini kaplayan arılar hakkında halkın yorumlarına yer vermektedir. İkinci vaka (Lake, 1961: 409); 7 Mayıs 1961 tarihli *Sunday Express* gazetesinde üç yapraklı yonca konusunda halkın birbiriyle yaptığı yazışmalara yer verilmekte ve yoncanın neden iyi şans getirdiğine, şöhret getirdiğine ya da cinayetten koruduğuna inanıldığı üzerinde durulmaktadır. Üçüncü vaka (Lake, 1961: 409); *The Times*'ın 28 Ocak 1961 tarihli, Nemesis'ten söz eden haberi ile *Saddleworth Chronicle*'in 1 Nisan 1961 tarihli *Kutsal Cuma* günü ve *Midgley Pace Yumurta Oyunu*'ndan (*Lancashire*) bahseden haberidir. Lake, her Kutsal Cuma günü Mytholmroyd, Midgley, Luddenden Foot ve Hebden Bridge'de düzenlenen *Pace Egg Play* oyunu ve *Paskalya ayinlerinde* dağıtılan paskalya yumurtaları hakkında halkın yorumlarını incelemiş ve halk inançlarını bulgulamıştır. Çalışmadaki ilginç incelemelerden biri de (Lake, 1961: 412); *The Times*'ın, 7 Şubat 1961 tarihli Arlesey, Bedfordshire'daki *Mahalle Pompaı Kaldırılacak* başlıklı haberdır. Lake haberde geçen söz konusu pompanın mahalleli tarafından şehre ait olan halkın saygı duyduğu eşyaları, nesneleri örneklemekte olduğu ifade etmekte ve halkın neden bunlara saygı gösterildiğini incelemektedir. Çalışma gazetelerin verdiği *Viking Festivali*, *Hipokrat Yemini* gibi daha birçok haberin incelenmesiyle ve yorumlanmasıyla devam etmektedir. Görüldüğü gibi halkhayatı çalışmaları birçok yayın organını kullanarak yapılabilmektedir.

Bir başka ilgi çekici çalışma Brita Gjerdalen Skrein 1952 yılında yayınladığı *Midwest Folklore (Norveç'te Halk Hayatı Araştırmaları)* adlı çalışmadır. Skre (1952: 221) çalışmasında; 19. yüzyılda ülkesi Norveç'in, Danimarka ile olan birliktelikten kurtulup kendi hükümetine kavuşmasıyla eski Norveç mirasının yeniden canlandırılması ve düzgün bir Norveç yazı dili yaratılmasına yönelik olarak yapılan çalışmaların *P. Chr. Asbjornsen ve Jorgen Moe* tarafından yapılan eski halk masalları derlemeleri ile papazlar tarafından yapılan popüler şiir derlemeleri olduklarını söylemekte ve bunlardan oluşan büyük bir koleksiyona sahip olduklarını belirtmektedir. Halkhayatı konusunda; *Landstad ve Lindeman*'ın müzik alanında, *Ivar Aasen*'ın lehçeler alanında ve 1850'den itibaren halkhayatı araştırmaları için devlet bursu alan ilahiyatçı *Eilert Sundt*'un folklor alanında yaptığı çalışmalarından söz etmektedir. Maddi kültür ve toplumsal koşullara ilişkin yayınların, Norveç halkhayatı araştırmalarının en önemli yazılı kaynakları arasında yer aldığına işaret eden Skre'nin halkhayatı konulu çalışmasında şu sözleri dikkat çekicidir:

Şu anda yürüttüğüm saha çalışmasıyla ilgili birkaç söz söylemek istiyorum. Bu, Profesör Nils Lid'in önderliğinde, *Oslo Üniversitesi Halkhayatı Araştırmaları Enstitüsü*nün yürüttüğü bir araştırmadır. Araştırma alanı, memleketim Voss ve ona yakın komşular olan *Evanger* ve *Vossestrand*'dan oluşuyor. Kendi bölgemin batıya en uzak kısmı olan *Evanger*'de çalışmaya başladım. 1500 nüfuslu ve beş yüz kilometrekarelik bir alana sahip bir mahalledir. Mahallenin büyük bir kısmı dağlık bozkırlardan oluşuyor ancak yer yer dik yamaçlı vadiler ülkeyi kesiyor. Çiftlikler vadilerin dibinde veya dağlarda bulunmaktadır. Çiftliklerin birkaç tanesinde elektrik var ve ne yazık ki yalnızca yarısında araba yolu var. Yaz yarı yılında insanlar, at sırtında çiftliğe bir şeyler taşımak zorunda kalıyor. Kış aylarında kızak kullanmak bir kural gibi (Skre, 1952: 226).

Richard M. Dorson (1965: 240) *Folklore and Folklife Studies in Great Britain and Ireland: Introduction (Büyük Britanya ve İrlanda'da Folklor ve Halkhayatı Çalışmaları: Giriş)* adlı makalesinde İngiltere, İskoçya, İrlanda ve Galler'de yürütülen folklor faaliyetleri ve araştırmalarının *Folklore and Folklife Studies (Folklor ve Halkhayatı Çalışmaları)* makale grubunda ele alındığını dile getirmektedir. Artık maddi kültürün sözlü edebiyattan çok daha güçlü bir desteğe sahip olduğunun görüldüğünü söyleyen Dorson, *halkhayatı* teriminin neredeyse folklor kadar sık kullanılmaya başlandığını belirtmekte ve 1957'de İngiliz

Derneği'nin Dublin'deki yıllık toplantısında düzenlenen ardından *Folk-Lore* (LXVII, Aralık 1957, 449-473) yayınlanan *Adalarda Folklor Çalışmalarının Mevcut Durumu* konulu sempozyumunda sunulan bildiriler hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Halkhayatı çalışmaları bugün dünya genelinde oldukça revaçta olan çalışmalardır.¹ Halkhayatı çalışmaları vasıtasıyla uygulamalı halkbiliminin alanı genişlemiştir.

2. Kültürel Ekolojik Kuram

Charles O. Frake, *Cultural Ecology and Ethnography* (Kültürel Ekoloji ve Etnografya) isimli çalışmasında *ekolojiyi* (1962: 53) ekosistemlerin işleyişinin, farklı organizma türlerinin birbirlerine ve biyotik olmayan çevrelerine karşı davranışsal bağımlılıklarının incelenmesi olarak tanımlamaktadır. *Kültürel ekolojiyi* ise; bir parçası olduğu herhangi bir ekosistemin dinamik bir bileşeni olarak kültürün rolünün incelenmesi olarak tanımlamaktadır. Canlı organizmaları arasında benzersiz olan insan, ekolojik nişlerini biyolojik uzmanlıklardan ziyade öncelikle kendi icadı olan kültürel araçlarla oluşturmaktadır. *Ekolojik niş*; organizmanın yaşam tarzını, beslenme alışkanlıklarını, üreme stratejilerini, yaşam alanını ve diğer türlerle olan etkileşimlerini ifade eder. İnsanın bu niş oluşturma faaliyeti, yalnızca mevcut toplulukları yeniden şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda araçlar üzerinde -yani insanın kültürel bilgisi ve ekipmanı üzerinde- şekillendirici bir etkiye sahiptir. Ayrıca insan, kendisini çevreleyen ekosistemde daha etkili yerler oluşturmak için sürekli olarak yeni araçlar tasarlar. Buna göre; *Kültürel Ekolojik Kuram* (Rees, 1997: 71); canlı bir organizma olan insanın, topluluklar hâlinde yaşamak suretiyle oluşturduğu sosyal yapı ve bu yapı etrafından husule getirdiği aktivitelerle yaşadığı çevreyi, kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesi ya da kendi davranış ve tutumlarını değişen çevre koşullarına uyumlu hâle getirmesidir.

3. Ekolojik Performans

Halk felsefesinin oluşumunda bağlam görevi üstlenen halkhayatı, toplumların yaşadıkları coğrafya ve bu coğrafyada hüküm süren iklim ile yakından ilgilidir dolayısıyla coğrafyaya ve iklime uyum sağlamaya çalışan insan, kültürel ekolojik kuram kapsamındaki aktiviteleriyle çevreyi kendine; kendini çevreye adapte etmeye çalışmaktadır. Örneğin eski Türklerde ölü gömme kış mevsiminde gerçekleşmemektedir. Orta Asya'da kış mevsiminde hava sıcaklığının eksi altmışlara varması toprağın donmasına neden olmaktadır. Bu sebeple ölülerin ormandaki hayvanlardan zarar görmemesi için postlarla sarılıp ağaçlara asılmakta gömülmeleri için yaz mevsiminin gelmesi, toprağın çözülmesi beklenmektedir. İnsan, hayatını idame ettirebilmek için ekolojiye bağlı olarak performans sergilemek durumundadır. Bu bağımlılık doğrultusunda sergilenen performanslar âdet, gelenek ve göreneklerin şekillenmesinde etkili rol oynamaktadır. Nil nehrinin her yıl haziran ayından aralık ayına kadar dönemsel olarak taşmaktadır. Tarımla uğraşan Mısır halkın, bu dönemde ürünlerini toplayıp Nil çevresinden uzaklaşmaktadır. Yine ekolojiye bağlı bu performansın ardından geri döndüklerinde tarla sınırlarının yeniden belirlenmesi gerekmektedir nitekim taşan Nil, bütün sınırları kaldırmıştır. Mısırlılar tarlalarını hakkaniyetle bölmek toplumsal soruna yol açmamak için bir çare düşünmüşler ve sergiledikleri ekolojik performansın sonunda geometriyi çok iyi kullanmaya başlamışlar, dik üçgeni tanımlamış ve geliştirdikleri geometri bilgilerini mimari yapıların inşasında kullanmışlardır.

İnsanın ekosistemde daha etkili yerler oluşturmak için sürekli olarak yeni araçlar tasarlamasına örnek olarak dalgakıran, paratoner, toprağın setlendirilmesi gibi tasarımlar verilebilir. Çok fazla rüzgâr alan koylarda denize dalgakıran yapılmış, sıklıkla yıldırım düşen

¹ Bu konuda yapılan çalışmalar için bk. Krauss, 1894; Ó Danachair, 1957; Mccarl, 1978.

bölgelerde paratoner kullanımına gidilmiş, heyelan bölgelerinde toprağın setlendirilmesi yöntemi geliştirilerek soruna çözüm bulunmuştur. Bu örnekler insanın ekolojiye bağlı olarak aldığı önlemlerden, geliştirdiği yaşam şekillerinden birkaçıdır. Bu noktada insan, ekolojiye bağlı bir performans sergilenmektedir. Buna göre yeni bir kavram olarak isimlendirdiğimiz *ekolojik performans* şöyle tanımlayabiliriz:

Ekolojik performans; İnsanın yaşadığı çevreyi, kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesi ya da kendi davranış ve tutumlarını değişen çevre koşullarına uyumlu hâle getirmesi sürecinde, kültüre bağlı olarak ortaya koyduğu tavırlar, davranışlar, eylemler; icat ettiği aletleri, iş görmek maksadıyla yarattığı maddi kültür unsurlarını *ekolojik performans* olarak adlandırmaktayız.

Çalışmamızın bu bölümünde kültürel ekolojik kuram ile yeni bir kavram olarak tanımını yaptığımız *ekolojik performans* bağlamında, Bursa şehri, Mesken semtinin halkhayatında ekolojik dengeleri oluşturmak bakımından dinamik bir unsur olan lodos rüzgârını incelenecektir. Bu anlamda Bursa şehri, Mesken semti ve Lodos rüzgârını tanıyalım.

4. Ekolojik Yapı İçinde Bursa Şehri, Mesken Senti ve Lodos Rüzgârı

4.1. Bursa Şehri

Bursa; Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü yer almaktadır. Kuzeyinde Marmara Denizi ve Yalova; kuzeydoğusunda Kocaeli ve Sakarya; doğusunda Bilecik; güneyinde Kütahya ve batısında Balıkesir illeri bulunmaktadır. Türkiye'nin dördüncü büyük şehri olan Bursa; Marmara bölgesinde, İstanbul'dan sonra ikinci büyük şehir durumundadır. Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan şehir, otomotiv sektörü, tekstil sektörü, makine sektörü ve gıda sanayi sektörlerinde; ipek üretimi, havlu üretimi, bıçakçılık üretiminde söz sahibidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasında başkent olmuş ve Hüdavendigar adıyla anılmıştır. Turizm açısından önem taşıyan Uludağ kayak merkezleri, kaplıcaları, İskender kebabı, kestane şekeri, İnegöl köftesi, Bursa şeftalisi, Bursa havlusu gibi çok çeşitli ürünleriyle adından söz ettiren Bursa, 2000 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Geçici Listesi'ne, 2014 yılında da kalıcı listeye alınarak *Dünya Mirası* olarak tescil edilmiştir. Bursa, 17 ilçe ve belediye ile 1061 mahalleye sahiptir. Bu mahallelerden biri Yıldırım ilçesine bağlı Ertuğrulgazi Mahallesi'dir (Mesken/Ucuz Meskenler).

4.2. Mesken Senti

İlk adıyla *İmar İskân Blokları* ya da *Sosyal Meskenler*; halkın kullandığı adıyla *Ucuz Meskenler*; daha sonradan verilen adıyla *Ertuğrulgazi Mahallesi*'nin kuruluşu şu şekilde gerçekleşmiştir. 1962 yılında İmar ve İskân Bakanlığı halkın mesken sorunun gidermek ve gecekondulu yapımını önlemek amacıyla Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Zonguldak ve Bursa'da sosyal mesken yapma kararı almıştır. İmar ve İskân Bakanlığınca Bursa Belediye'sine ödenek ayrılmış ve Değirmenlikızık köyünün bir kısmını da kapsayan bir proje dâhilinde ucuz konutlar imar etmek için arsa sağlanmış, parsel planları yapılmış ve 17 Blok, 350 daireden müteşekkil ucuz konutların yapımına başlanmıştır. Sosyal Meskenler'in yapımı sürerken yolların tanzimine başlanmış ve Sosyal Meskenler'e yerleşecek vatandaşların çocuklarının eğitiminin sağlanması amacıyla İlkadım İlkokulunun da temelleri atılmıştır. İmar İskân Blokları ile İlkadım İlkokulunun yapımı 1965 yılında tamamlanmış ve oturuma açılmıştır. 1982 yılında İlkadım İlkokulunun adı Ali Rıza Bey İlkokulu olarak değiştirilmiştir. Şu anda Bursa ili Yıldırım ilçesi sınırlarında yer alan Mesken semti, şehir kayıtlarında Ertuğrulgazi Mahallesi olarak geçmektedir (Bursa Arşivi, 28.03.23).

4.3. Lodos Rüzgârı ve Mesken Senti

Lodos rüzgârı; Bursa şehrinin denizden yüksekliği 155 metredir. Uludağ eteklerinde, Bursa Ovası üzerine kurulan şehir, bölgelere göre kısmen değişiklik gösteren ılıman bir iklime sahiptir fakat bu ılıman iklim, kuzeyde Marmara Denizi'nin ılık iklim özelliğine karşılık güneyde Uludağ'ın sert iklimi ile karışmakta bu sebeple ekolojik olarak yüz metre yüksekliğinde, tektonik kökenli bir depresyon alanı oluşturmaktadır. Bursa Ovası'nın etrafında kuzey ve güney yönlerde yer alan yüksek dağlar özellikle de ovanın güneyinde kalan Uludağ, Bursa'da lodos rüzgârlarının çok kuvvetli esmesine yol açmakta ve lodos estiğinde şehir bu kuvvetli rüzgârın tesirinde kalmaktadır. Lodos, kelime anlamı olarak güney rüzgârı demektir. Sıcak bir rüzgâr olup genellikle kış mevsiminde görülmekte bu özelliğiyle de sıcaklıkların mevsim normallerinin üzerine çıkmasında etkili olmaktadır. Türkiye'de en çok Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi ve Doğu Akdeniz Bölgesi'nde görülmektedir. Lodos; oldukça güçlü bir rüzgârdır ve beraberinde toz taşımaktadır. Bu sebeple lodosla maruz kalan insanlarda, rüzgârın şiddetinden kaynaklanan ve ekolojik performansı tetikleyici unsurlar olarak sayılabilecek baş ağrısı, nefes darlığı, hâlsizlik; rüzgârın taşıdığı tozdan kaynaklanan göz kanlanması görülmektedir.

Mesken Senti; Uludağ eteklerine kurulmuştur. Uludağ eteklerine kurulmuştur. Doğusunda Fidyekızık Köyü, Batısında Değirmenlikızık Köyü, kuzeyinde Ortabağlar, güneyinde Kaplıkaya Deresi'nin bulunduğu geniş alana yayılmıştır. 1962 yılında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yapımına başlanan *sosyal konut* kavramının ilk kez kullanıldığı, 17 Blok, 350 daireden müteşekkil ucuz konutlar, bölgede başka hiçbir yapının bulunmaması nedeniyle Uludağ'dan inen kuvvetli lodosla buluşan ilk yapılar durumundadır. Söz konusu dönemlerde hızı hiç kesilmeden direk yapılara vuran lodos, halkhayatında olumlu, olumsuz birçok alt başlıkla ifade edilebilecek etkilere neden olmuştur. Aradan geçen yıllarla birlikte binaların çoğalması özellikle Kaplıkaya Deresi etrafında yapılan siteler, rüzgârın önceki yıllardaki güçlü etkisini yitirmesinde neden olmuştur. Olumlu olarak görülebilecek bu yapılaşma lodosu engellediği için olumsuz bir getiriye kaynaklık etmiş ve bölgede hava kirliliği yaşanmaya başlamıştır. Günümüzde bitki örtüsünün çeşitliliğiyle yemyeşil bir görünüme sahip olan sent doğa güzelliğiyle Bursa'nın dikkat çeken semtlerinden biri olup *Kaplıkaya Cazibe Merkezi* ve *Barış Manço Kültür Merkezi* tesisleriyle Bursa halkına hizmet vermektedir.

5. Mesken Sentinin Halkhayatında Lodos Rüzgârının Ekolojik Performans Bağlamları

1971-1992 yılları arasında, Mesken sentinin sakinlerinden biri olarak lodosla ilgili anlatılan olaylara tanıklık etmiş, çoğu vakada bizzat bulunmuş olmak, lodosla karşı alınan önlemlerin aynı zamanda bizim evimizde de alınan önlemler oluşu, halkhayatı çalışmalarının önemli maddelerinden biri olan yaşanan olay konusunda, halkla birlikte ortak tecrübeye sahibi olmak noktasında bize fayda sağlamaktadır. 1965'te yapımı biten Mesken konutlarına taşınan ve hâlen bu semtte yaşamakta olan ya da semtten ayrılmış fakat semtle gönül bağına devam ettiren mahalle sakinleri, birbirleriyle haberleşmek amacıyla *Meskenliler* adı altında bir internet sayfası açmışlardır. Meskenliler grubunun, Mesken lodosu konusunda, 13 Ağustos 2024 tarihinde yaptıkları grup sohbetinde bildirdikleri görüşlerin ekolojik performans bağlamları şu şekilde tasnif edilmiştir.

Mesken semtinin halkhayatında lodos rüzgârının ekolojik performans bağlamlarının tasnif tablosu

1. Ekolojik performans bağlamında lodos etkisinde insan ilişkileri 1.1. Ekolojik performans bağlamında lodos etkisinde olumlu insan ilişkileri 1.2. Ekolojik performans bağlamında lodos etkisinde olumsuz insan ilişkileri
2. Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıplarına dönüştürme 2.1. Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıbına dönüştürme: lakap almak ve iş değiştirmek 2.2. Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıbına dönüştürme: kaza geçirmek 2.3. Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıbına dönüştürme: işe gidememek 2.4. Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıbına dönüştürme: Kayıplara üzülmemek 2.5. Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıbına dönüştürme: daha kötü sonuçlarla karşılaşılma duacı olmak 2.6. Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıbına dönüştürme: Temiz havaya kavuşmak
3. Ekolojik performans bağlamında lodosu karşı alınan önlemler 3.1. Ekolojik performans bağlamında ailelerin çocukları korumaya yönelik önlemleri 3.2. Ekolojik performans bağlamında çocukların kendilerini korumaya yönelik önlemleri 3.3. Ekolojik performans bağlamında evi ve aileyi korumaya yönelik önlemler
4. Ekolojik performans bağlamında lodosun etkili olduğu meslek grupları 4.1. Ekolojik performans bağlamında lodosu karşı ahşap ve PVC malzeme kullanımı 4.2. Ekolojik performans bağlamında lodosu karşı meslekî icatlar
5. Ekolojik performans bağlamında lodosta çocuk oyunları/eğlenceleri
6. Ekolojik performans bağlamında halk inançları kapsamında lodos memoraatları
7. Ekolojik performans bağlamında ortak hafıza kayıtlarında lodos 7.1. Ekolojik performans bağlamında ortak hafıza kayıtlarında; anılarda lodos 7.2. Ekolojik performans bağlamında ortak hafıza kayıtlarında; öne çıkan iki olayda lodos
8. Ekolojik performans bağlamında ortak hafıza kayıtlarında mahalle kültürü ve mahalle kültüründe etik olgusu 8.1. Yaşanan yere ve insanlara duyulan güven duygusu 8.2. Esnafın birbirlerine saygıları, sıftah yapmayan esnafa öncelik verilmesi 8.3. Lodostan haksız kazanç sağlama amacının güdülmemesi 8.4. Esnafın kadınlara ve aile kavramına gösterdiği saygı 8.5. Esnafın mahalle sakinlerine ekonomik yönden yardımcı olması 8.6. Aitlik duygusuyla mahallenin yetiştirdiği ünlülerle gurur duyma

5.1. Mesken Senti Halkhayatında Lodos Rüzgârının Ekolojik Performans Bağlamlarının Tasnif Tablosunun Yorumlanması

5.1. Ekolojik Performans Bağlamında Lodos Etkisinde İnsan İlişkileri

5.1.1. Ekolojik Performans Bağlamında Lodos Etkisinde Olumlu İnsan İlişkileri

5.1.1.1. “Mesken’de yaşamın hep ayrıcalığını hissetmişimdir. 1970’te 1007/3 Blok’ta oturuyorduk. Kùltürler birbiriyle karışmış değişik, Mesken’e özgü kùltür oluşmuştu. Tüm komşular aynı ekonomik koşullara sahipti. Birbirimizle iyi geçinir ve iyi komşuluk yapardık. Mesken’de yaşayan herkes birbirine yardım eder, sorunlarını ve sevinçlerini paylaşırdı. Ben 13 yaşında idim. Komşumuz Ahmet abi dört yol köşede turşu suyu satardı. Bir gün hasta olduğunu söyleyerek turşu suyu arabasını bana bıraktı ve evine gitti. Akşama kadar da gelmedi. Birden lodos esmeye başladı. Turşu arabasını devrileceğinden korktum. Arabayı bloğa doğru güçlükle çevirerek itmeye başladım. Ama itemiyorum aksine lodos beni, arabayla birlikte geri itmeye başladı. Lodos arabayı ters yöne doğru, caddenin taa karşısına kadar itti. Oturup ağlamaya başladım. Bizim blokta oturan İbrahim amca (Sapçı) geldi. Neden ağladığımı sordu. ‘Turşu arabasını lodos yüzünden itemiyorum.’ deyince bana ‘Ağlama, birlikte iteriz.’ deyince sevindim. Birlikte zar zor turşu arabasını iterek bloğun önüne ulaştık. O gün arabayla uğraşırken, harcadığım enerjiyi, yorgunluğu, korkumu ve İbrahim amcanın bana nasıl sahip çıktığını hiç unutmadım, hep anımsarım” (Ayvaz, Hayati).

5.1.1.2. “Biz de camii üstündeki bloklardaydık. Çocuklarıma bile anlatırım Ahmet Bakkal’a ekmek almaya gitmiştim. On yaşlarındaydım. Ekmekleri aldım, lodostan eve gidemedim. Rahmetli Ahmet amca elimden

tuttu ve beni eve kadar götürdü. Bunu hiç unutamam. Şimdi öyle lodoslar da öyle insanlar da kalmadı. Bursa'nın havası, suyu, insanı değişti. Eskiden Kaplıkaya Şelalesi'nin coşkun akan suyunun sesini, evimizden duyardık. Pazar günleri herkes Kaplıkaya'da olurdu. Mahalleli olarak piknik yapardık Kaplıkaya deresinde. Şimdi orada şelale yok, dere de yok. Bir damla su akıyor" (İşitan, Orhan).

5.1.1.3. "Kasım ayı 1983 yılında Mesken'e taşındık tam da lodosun ortalığı kasıp kavurduğu zamanda... Bakkala ekmek almaya giderken beni aldı savurdu. Caminin önünde kulakları çınlasın rahmetli bakkal İsrail amcanın kızı Emine geldi, beni kaldırdı yerden. Hiç unutmam bu iyiliğini" (Yaldız, Serpil, Özden).

5.1.1.4. "Camlar kırılır. Antenler uçar. Sabah anten arardık bahçelerde... Yine de eski günler çok güzeldi. Bir elin nesi var; iki elin sesi var hesabı herkes birbirinin yardımına koşardı" (Özel, Aygöl).

5.1.1.5. "İlkokul çağlarımızda arkadaşım Neşe ve ben Atatürk İlkokuluna gidiyorduk. Okulumuz Bursa'nın merkezindeydi. Mesken ise Bursa'nın merkezine çok uzaktı. O zamanlarda servis falan yoktu, şimdiki gibi. Saate bir otobüs... Ve deli gibi esen Mesken lodosu... Evimiz 1007/A3 Blok'taydı. Babam, Nihat Sarkış; sabah kalkar, bir kolu altına beni, bir kol altına arkadaşımı alır bizi otobüse yetiştirirdi. Arkadaşımın yıllar yıllar sonra bir sözü var babamla ilgili: 'O çocuk aklımla ne kadar kuvvetli kolları var, kanat gibi bizi bu lodosu karşı sarıp sarmalıyor.' derdim, 'Babanı hep rahmetle anarım,' dedi. Keşke o kuvvetli lodoslar hâlâ olsa ve biz tekrar o eski Mesken'de, babamın kanatları altında yaşasak..." (Demirbaş, Nihal).

5.1.1.6. "Ben Elazığ'dan geldim, Bursa, Mesken'e. Yaa, o lodosu yaşadıkdan sonra Elazığ'a gittiğimde kahvede anlattım da bana hiç kimse inanmadı ama kahvedekilerle bayağı dost olduk lodos muhabbetiyle" (Mızrak, İnan).

Anlatımlarda ortak olan nokta insanların birbirlerine yardım etmeleridir. Turşu arabasının güvenli bir şekilde yerine götürülmesinde, düşme olayında yerden kaynak kişinin yerden kaldırılmasında, camların kırılıp antenlerin bahçelere düşmesinde komşuların birbirlerine yardım ettikleri, babaları tarafından okula götürülen kaynak kişilerin bu sayede kendilerini güvende hissettikleri ve geçmişi hatırladıklarında aynı güven duygusunu hissetmeye özlem duydukları görülmektedir. Bursalı olmayan kaynak kişi ise memleketine döndüğünde Bursa'da yaşadığı lodosu kahvede oturanlarla paylaşmış ve lodos anlatımı bir buz kıracağı işlevi görerek birbirini tanımayan insanları yakınlaştırmıştır. Görüldüğü gibi lodosun insan ilişkilerinde, onları yakınlaştırmak bakımından olumlu bir yönü vardır.

5.2. Ekolojik Performans Bağlamında Lodos Etkisinde Olumsuz İnsan İlişkileri

5.2.1. "Kırılan camları, uçan çatıları, kiremitleri, alev alan bacaları, savrulan elektrik telleri, çamaşırlar, ayakkabılar, türlü çeşit eşyalar; kırılan kopan antenler hatta caddenin bu yanına park etmiş arabaların sabahleyin caddenin karşı tarafında bulunması ... daha neler saysam? Bazen bunlar kavgaya bile sebep olurdu. Yıl 1976. Lodos çıkmış nasıl kasıp kavuruyor. Bizim apartmanın, 1007/5'in bacaları yanmaya başlamış. 'Allah apartman yanıyor!' diye herkes dışarı çıktı. Komşumuz Mercan teyze, tek tek daireleri gezip yanan sobaların üstüne su dökmeye başladı. Çoğu kişi döktürmedi sobasına su, soba patlar diye. Benim annem, babam sessiz sakin insanlardı. Komşuya ayıp olur diye bir şey demediler. Mercan teyzenin suyu dökmesiyle bizim döküm soba bir patladı. İçi kırıldı çatır çatır. Ev dumana boğuldu. Apartman değil, ama bizim ev neredeyse yanacaktı. Bizimkiler yine de ses etmediler ama böyle sobasına su döktüğü birkaç komşu, ertesi gün apartmanın girişine çıkıp bağıra çağıra çok büyük bir kavga ettiler Mercan teyzeyle hatta aylarca küs kaldılar. Ramazan Bayramı gelince tabi her şey sütliman, bayramda küslük olur mu? Recep amca barıştırdı onları" (Çobanoğlu, Sacide).

5.2.2. "Biz son katta idik, 5. katta. Lodos olduğunda kiremitler uçar, antenler uçardı. Millet hep çatıya çıkardı. Tabi kiremitlerin üzerine basarlardı. Başlardı çatı akmaya. Lodostan sonra bir de tartışma çıkardı komşular arasında. 'Senin antenin yüzünden kiremitler kırıldı, sen bastın kiremitleri kırdın,' gibi tartışmalar, sorunlar yaşanır. Aralarında tartışma çıkan komşular uzun zaman küs kalabiliyorlardı ama bayramlarda mutlaka barışırlar ya da apartmanın büyükleri tarafından barıştırılırlardı. Daha sonra babam anteni arka balkona takmayı akıl etti. Birçok komşu da böyle yaptı. Kiremitler kırılmaktan bu sayede kurtuldu" (Çetiner, Hakkı).

Lodosun yangına yol açmaması bir önlem olarak düşünülen sobaya su dökme ve çatıdaki antenlerin yerlerine konulması anında kiremitlerin kırılması gibi kişilerin maddi zararına yol açan lodos kaynaklı bu eylemler, lodosun olumsuz işlevini göstermektedir. Fakat bu olumsuz olaylar, gelenek çerçevesinde çözüme kavuşturulmakta, bayram günlerinde mahallenin büyükleri tarafından küsler barıştırılmaktadır.

5.2. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Olumsuz İşlevini Olumlu Davranış Kalıplarına Dönüştürme

5.2.1. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Olumsuz İşlevini Olumlu Davranış Kalıbına Dönüştürme: Lakap Almak ve İş Değiştirmek

5.2.1.1. "Biz de İmar İskân Blokları'nda otururduk. Evimiz hâlâ duruyor. Lodosla gelen lakaptan önce babamın adı Ali, soyadı Yılmaz'dı. İlkadım İlkokulunun üstündeki odun deposu bizimdi. Sene 1978'ler gibiydi, babam rahmetli inattı ama hiç lodosla inat olur mu? Her sene lodosta odun depomuz yıkılırdı. O yıl lodos çok esti, depomuz bu sefer dört beş kez yıkıldı. En son lodosta deponun çatısını Kaplıkaya'da, dereye uçtu. Yani o dönem lodos bizi maddi açıdan bitirdi diyebiliriz, babam iş değişikliği yapmak zorunda kaldı. Bıraktı odunculuk yapmayı. Lodos yüzünden adıyla sanyla koskoca Ali Yılmaz; o günlerden sonra 'Lodos Ali' olarak anıldı. Her işte bir hayır var, dedik tabi. 2015'te rahmeti olmadan önce 7'den 77'ye herkes Lodos Ali lakabıyla bildi babamı. Mezarı Hamitler Kent Mezarlığı'nda ve mezar taşında kocaman: 'Lodos Ali Ruhuna Fatiha' yazar. Allah tüm ölmüşlerimizin mekânını cennet eylesin" (Yılmaz, Volkan).

Roderick Urwick Sayce, *Folklore* (1966) adlı çalışmasında; Van Gennep'in yaklaşık 1910'da dikenli telin icadının ve tel çitlerin inşasının, hayvancılıkla ilgili bilgilerin çoğunun kaybına yol açtığını söylemektedir. Meslekler, yerleşim yerlerini; yerleşim yerleri de meslekler etkilemektedir. Örneğin sığır bakılan bir yerde sığırların kışın soğuktan korunmaları, barınmaları, kışlık yemin saklanması, hayvanlar için gereken eşyaları bulundurulması için bir ağılın olması gerekir. At bakılan bir yerde, aynı şekilde bir ahırın olması gerekir ve tüm bu bakımları gerçekleştirecek sığır bakıcılığı, at bakıcılığı konusunda uzmanlaşmış, bu işleri meslek edinmiş insanlar vardır (Sayce, 1956: 67).

Mesken semti 2010'lu yıllara kadar Türkiye'nin geneli gibi soba ile ısınan bir semttir. Bu sebeple odun satıcılığı önemli meslek gruplarından biri durumundadır. Odunculuk yapılan mekân, üstü kapalı yanları açık olarak inşa edilmekte ve kapalı alan içine satılacak odunlar yerleştirilmektedir. Müşteri talebiyle satış gerçekleştiğinde bir arabaya yüklenen odunlar Mesken bloklarına götürülmekte, kapıya indirilmekte, odunu satın alan kişi tarafından bütün apartmanların alt katlarında mevcut olan bodrumlara taşınmaktadır. Meslekler, yerleşim yerlerini; yerleşim yerleri de meslekler etkilemekte ve bu dönemde odunculuk revaçta bir iş kolu olarak görülmektedir. Anlatıcının babası odunculuk yapmaktadır fakat kuvvetli lodosla birlikte mekânın çatısı arka tarafta yer alan Kaplıkaya deresine uçmuştur. Ekonomik olarak bir daha yerine getirilemeyecek bir zararın yaşanması, anlatıcının babasının odunculuk işini bırakıp başka bir işe başlamasına neden olmuştur. Mesken semti sakinleri, korkunç bir kazaya yol açabilecek bu olayın sadece çatının uçmasıyla atlatılmış olmasına sevinmiş ve bu olumsuzluğu, biraz olsun hafifletebilmek, gülümseyerek anılmasını sağlayabilmek için olumlu bir hâle çevirmeye çalışmış ve oduncu Ali Yılmaz'a, *Lodos Ali* lakabını takmışlardır.

5.2.2. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Olumsuz İşlevini Olumlu Davranış Kalıbına Dönüştürme: Kaza Geçirmek

5.2.2.1. "Bir sabah lodosta işe giderken uçurdu beni. Yere yuvarlandım. Avuçlarım, dizlerim çok kötü sıyrıldı. İş yerime gittim, elim, ayağım kan içinde doktora çıktım. 3 gün rapor verdiler bana. Eve görürdüler. Ailemiz beş kişiydi. 3 koca gün onlarla vakit geçirme zamanı bulmuştum lodos sayesinde. İyi tarafından bakmak lazım" (Mete, Kamuran).

5.2.2.2. "Yıl 1967. İlkadım İlkokulunda öğrenciydik. Okuldan çıkıp Yeşilyayla'ya, eve giderdik. Nasıl lodos eserd, nasıl eserd anlatılmaz, hey mübarek. Yollar bomboş o zaman, böyle şimdiki gibi dip dibe değil, bir tane bile ev yok yollarda. Değirmenlikzık köyünün yol boyunda, birkaç ev vardı. Evler lodosu kessin diye oradan giderdik. Lodos bizi götürmesin diye birbirimize sarılarak, tutunarak giderdik lodos eserken. Bir keresinde beni Mesken camisinin az üstünde, ayaklarımı yerden kesip, tepeden vurmuştu yere. Biraz da cılız olunca... Hiçbir yerim tutmaz olmuştu. Kafam, gözüm şiş... Evde yattım lodos boyunca okula gidemedim ehh biraz dinlenmek de fena olmadı doğrusu. Hiç unutmam. Ama kar, kış, lodos, yağmur demez okula gitmek için hep o yolu yürürdük" (Yazar, Mesut, Necati).

5.2.2.3. "Sene 1978. İlkadım İlkokulu 2.sınıfa gidiyorum. Hava müthiş lodoslu okula gideceğim annemde bugün gitme çok lodos var dememiş beni göndermiş tabi o zamanlar okulun etrafı yapıklı değil taşlık bir bayırı var o bayırı çıkıp okul bahçesine ulaşacaksın ben o küçücük bedenimle o bayıra düşse kalka geldim tam bahçeye gireceğim lodos beni bir savurdu yuvarlanarak taşların üstüne düşürdü kolum kırılmıştı. Havalara ne zaman soğusa o kolum hep sızlar o günü hatırlarım ve hâlâ anneme kızarım beni o havada nasıl gönderdin diye. Ama o anı hatırlarken bile yüzümde bir tebessüm oluşur çünkü onlar çok güzel günlerdi... Saf, temiz insanlar vardı o zamanlar. O günler geri gelmez artık o deli lodos bile esmiyor" (Hiçdurmaz, Gül, Arzu).

Lodosun gücüne karşı koyamayan üç kaynak kişi de kaza geçirmiştir. Son derece olumsuz bir durum olan kaza geçirme olayını, birinci kaynak kişi, ailesiyle üç gün evde vakit geçirdiğini; ikinci kaynak kişi, evde dinlenmenin kendisine iyi geldiğini; üçüncü kaynak kişi, o dönemde saf ve temiz insanlarla yaşamanın çok güzel olduğunu bu sebeple kötü anıları bile tebessüm ederek hatırladığını söyleyerek lodosun olumsuz işlevini olumlu hâle çevirmişlerdir.

5.2.3. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Olumsuz İşlevini Olumlu Davranış Kalıbına Dönüştürme: İşe Gidememek

5.2.3.1. "Ben o zamanlar sanayide çalışıyordum. Rahmetli annem, lodos çıktığı zaman işe salmazdı beni, gidemezdin. Zaten kadıncağız salmasa da gidemezdin. Yürüyemezsin ki uçarsın. Şaka değil bu. Şimdiki gençlere bunu anlatmak zordur, şaka gibi gelir onlara ama böyle güçlü bir lodos görülmemiştir. Bir keresinde havada bulmuştum kendimi. Bahçedeki kayısı ağacının dalına kadar uçurdu beni. Bir an gerçekten gökyüzüne yükseleceğimi sandım. Çok korkmuştum. Ceryanlarımız kesilir, camlarımız kırılır, bacalarımız uçardı... Böyle işe gidemediğim zamanlarda annemle oturur, bol bol vakit geçirirdik. İyi ki de lodos varmış, iyi ki de annemle vakit geçirmiştik" (Elgün, İsmail).

Lodos yüzünden işe gidemeyen kaynak kişi, vefat etmiş olan annesiyle vakit geçirme fırsatı bulduğu için durumdan hoşnut olduğunu dile getirmektedir.

5.2.4. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Olumsuz İşlevini Olumlu Davranış Kalıbına Dönüştürme: Kayıplara Üzülmemek

5.2.4.1. "Oğlum 1972 doğumlu. Biz Mesken Karayolları Blokları'nda oturuyorduk. Halk Bankasının yanında. Bekir Uygur'a ait bir tüpçü dükkan vardı. Oğlumun eline 50 TL verdim, tüp değiştirmeye yolladım. Çok şiddetli lodos vardı. Elindeki parayı uçurmuş on dakika sonra eve geldi. Durumu anlattı, 'Canın sağ olsun dedik,' sineye çektik, 'Sana bir şey olmadı ya,' dedik. Yıllar sonra Bekir abi rahmetli olmuştu. Bekir abiden tüp almaya giden oğlum, onun damadı oldu" (Derhan, İlhan).

5.2.4.2. "Annemle Huzur Evi caddesindeki ekmek fırınına büyük tepsiyle kurabiye götürdük pişirmesi için. Duamız vardı. Tepsiyi almaya gitmişti annem. Tepsinin üstünü ne kadar örtse de kurabiyelerin bir kısmı lodosta uçmuştu. Annem, 'Kurdun kuşun hakkıdır helali hoş olsun,' dedi" (Derelilgil, Binnur).

Kaynak kişi 50 TL tüp parasını lodosa kaptıran oğluna hiç kızmamakta ona bir zarar gelmediği için sevinmektedir. Kurabiyeleri lodosa kaptıran kaynak kişiye zarara üzülmeyeceği gibi geleneksel kadim bilgiyi aktaran annesinin *Kurdun kuşun hakkıdır helali hoş olsun*, sözlerini gülümseyerek tekrar etmekte gelenek taşıyıcılığı yapmaktadır. İki vakada da kayıplara üzülmeyeceği, daha kötü şeyler olmadığı için şükredildiği görülmektedir.

5.2.5. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Olumsuz İşlevini Olumlu Davranış Kalıbına Dönüştürme: Daha Kötü Sonuçlarla Karşılaşılmadığına Duacı Olmak

5.2.5.1. "Lodoslu bir gecede arabamla Erikli'ye şu almaya giderken Fidyekızık İlkokulundan aşağıya inerken futbol sahasını karşısındaki apartmanın çatısı, komple bir şekilde ve zerre bozulmadan 5 metre önüme düştü. Lodos, koca çatıyı üstüme savurur kokusu ile arabanın sol tarafını feda etmeyi göze aldım ve çatının yanından hızla geçtim. İki yüz metre sonra durdum. Arabadan indim. Farlardan biri gitmiş bir de arka çamurlukta küçük bir ezik vardı. Bu kadarla kurtardığımı görünce Allah'a şükrettim. Hem sağ salım kurtulduğuma hem de az hasarla atlattığıma şükrettim. Ya o koskocaman çatı, beş metre önüme değil de benim arabanın tepesine inseydi?" (Arslan, Nusret).

5.2.5.2. "Her sene yılbaşında elektriksiz kalırdık lodostan. Siyah beyaz TV'lerimizden Yılbaşı Özel Programı'nı seyredecezdik. Bazen 2-3 gün elektrik olmazdı ama kimse de öyle ver yansın etmezdi. Lodosu

kızmazdı. Allah'ın verdiği bir şey. Sen önlem alacaksın, ne var ki... Allah beterinden saklasın derdik hep" (Yalçın, Nalan).

Erikli'ye su almaya giden kaynak kişi az ötesine düşen çatı için *Ya o koskocaman çatı, beş metre önüme değil de benim arabanın tepesine inseydi?* diyerek; lodos yüzünden elektrik kesintisi yapılması sebebiyle TV'de yılbaşı programlarını seyredemeyen kaynak kişi de *Allah'ın verdiği bir şey. Sen önlem alacaksın, Allah beterinden saklasın* diyerek lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıbına dönüştürmektedir.

5.2.6. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Olumsuz İşlevini Olumlu Davranış Kalıbına Dönüştürme: Temiz Havaya Kavuşmak

5.2.6.1. "Kaplıkaya lodosu Bursa'nın önemli olaylarından idi. 1972 yıllarında Bahçelievler'e taşındığımızda lodosla da tanışmış olduk. Lodos çıktığı zaman Bursa'nın Kaplıkaya'dan, Duaçınar'a kadar havası değişir, tertemiz olurdu. 1975 yılında top koşturduğumuz Kaplıkaya eteklerine binalar yapıldı. Bu binaların konumu öyle yerleştirilmişti ki lodosun yönü kendi güzergâhından doğuya doğru yöneldi, Uludağ'a doğru. İlerleyen yıllarda Ortabağlar'dan, Duaçınar'a kadar hava kirliliği ortaya çıktı. 1976-1977 yıllarında bir gece Ankara'ya gitmek için evden çıkıp Ertuğrulgazi duraklarına otobüse (belediye) binmeye çıktığımda Emek caddesinde, elimde iki valizle Hazerfan Çelebi gibi neredeyse havalanıyordum, lodosun bu şiddetini o zaman kavrayabildim. Tabii iklim değişikliği ile lodosun eski gücü ve etkisi kalmadı. Bunda yanlış yapılanmalarına etkisi var" (Acar, İlhan).

5.2.6.2. "Evet, meşhurdur lodosumuz ama lodos havayı temizler, lodos sonrasında o havayı içine bir çek bak... Tertemiz... Temiz havaya Mesken halkı olarak çok mutlu olurduk. Severdik lodosumuzu. Binalar yapıldı, lodosun hızı kesildi, yönü değişti, Bursa'da hava kirliliği bundan var. Lodosu kestiler" (Kahraman, Hatice).

Kaynak kişiler, lodosun havayı temizlediğini, lodosun esmesinin engellendiği durumlarda kirli havanın dağılmadığını söylemekte lodosun bizzat Mesken için ne kadar gerekli olduğuna işaret etmektedirler. Lodosun olumsuz etkisinin gerçekte çok olumlu bir duruma kaynaklık ettiğini, yanlış yapılaşma sebebiyle lodostan mahrum kalan Mesken'in eskisi kadar temiz bir havaya sahip olmadığını dile getirmekte bu düşünceleriyle lodosun olumsuz etkisini olumlu davranış kalıbına dönüştürmektedirler.

5.3. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosu Karşı Alınan Önlemler

5.3.1. Ekolojik Performans Bağlamında Ailelerin Çocukları Korumaya Yönelik Önlemleri

5.3.1.1. "Ah 70'li yıllar. İlkadım İlkokulundayım. Teneffüse çıkamıyorduk lodostan. Okul çıkışı herkesin velisi gelirdi almaya. Ama çoğu zaman şöyle yaparlardı annelerimiz, aralarında anlaşırldı mesela bizim apartmandaki çocukları almak için birimizin annesi gelirdi okulun önüne. Lodos 4-5 gün sürerdi. Her gün birimizin annesi gelirdi okulun önüne, bizi almaya. Tek başımıza çıkamıyorduk, uçuyorduk çünkü yürümek mümkün değildi lodostan" (Boztepe, Nurşen).

5.3.1.2. "İlkokula giderken lodos olduğunda bizi uçurur diye büyükler ellerimizden tutar okula gitmemize ya da eve dönmemize yardım ederlerdi. Çok eğlenirdik. Lodosun olması kar yağması her şey eğlenceli oyuna dönüşürdü. Hele diz boyu olan karda uzunca bir yol olan meskenden eski fakülteye kadar kaymalarımız. Ellerimizi soğuktan hissetmezdik. Hey gidi günler..." (Bülegin, Selma).

5.3.1.3. "Zayıf öğrencilerin ceplerine uçması diye annelerinin taş koyduğunu hatırlıyorum ve elbette kırılan camlar... Bir de kopan elektrik telleri... Tellerden bize bir şey olmasın, kulağımıza falan girmesin diye annelerimiz başımıza bere, şapka falan takardı" (Sarıoğlu, Gökhan).

5.3.2. Ekolojik Performans Bağlamında Çocukların Kendilerini Korumaya Yönelik Önlemleri

5.3.2.1. "Biz de İlkadım İlkokulunun giriş kapısının karşısındaki 1010/B Blok'ta otururduk. Okula gitmek için evden çıkıp soluğu caminin bahçesinde alırdık. Bütün çocuklar orada buluşurduk. Tek sıra olur hep birlikte birbirimize tutuna tutuna, birbirimize güç vererek okula giderdik. Her sene lodosun ardından cam değişimi yapardık. Güzel günlerdi, hep hatıralarımızda" (Şenbay, Ahmet).

5.3.2.2. "Biz de Değirmenlikizik'tan, Mesken (Ertuğrulgazi) Kuran Kursuna giderken lodos çıktığında, el ele birbirimize sarılır hâlde yürüydük, uçurmasın lodos bizi diye. O kadar şiddetli eserdi ki... Bir gün öyle sarılmış yürüdüğümüz hâlde bile bizi tam Değirmenlikizik'ta, İrfan abinin kahvesinin önünden bir fırlattı... Üçümüzü birden yolun altına yuvarladı. Hiç unutamam çok korkmuştuk. Bir keresinde de bizim evde, Mesken'in lodos rüzgârını bilmeyen şehir dışından gelen misafirlerimiz vardı. Onları geçirirken arabaya binmek için sokağa çıktıklarında lodos bir vurdu, hepsi demir kapımıza yapıştılar. Korkudan ağlamaya başladılar. Ya bizi fırlatır atarsa diye arabaya çok zor binmişlerdi, ağlaya ağlaya. Bunun gibi bir çokk anılarımız var lodosla" (Derhan, Seher).

5.3.2.3. "Okuldan çıkınca lodos uçurtmanın diye, hepimiz el ele tutuşup giderdik" (Acar, Ferruh).

5.3.3. Ekolojik Performans Bağlamında Evi ve Aileyi Korumaya Yönelik Önlemler

5.3.3.1. "Biz mesken Bahçelievler'de oturuyorduk. Loduzta kapı açamazdık çünkü her açtığımızda oturma odasının camı inerti. Babam gece, açılıp kapanan masamız vardı onu dayardı cama. Sabah olunca da camcıyı getirirdi. Bir seferinde de dedem loduzta Mesken camisine inmiş, öğlen namazı için. Caminin bahçe duvarları yoktu. Dedemi arkadan loduz savurmuş. Caminin bahçesine düşmüş. Dedemin başı yarılmıştı. Ağabim hemen hastaneye götürmüştü onu. Okula zor giderdik ama tatil olmazdı şimdiki gibi. Yine de giderdik okula" (Yenidokur, Ayhan).

5.3.3.2. "Bizim evimizde kerevet vardı. Camın önünde oturulurdu ona. Dışarısını seyretmek için yapılan bir oturma yeri. Kerevetin dikdörtgen şeklinde büyük yastıkları olur, sırtını dayayasın diye. Annem lodosta bu saman yastıkları dayardı pencerelere. Lodosun hızıyla saman yastığın ağırlığı birbirini karşılarsın cam patlamasın diye. Sonra çekyatlar çıktı, hep attık o kerevetleri, o güzelim saman yastıkları... Hey gidi günler hey..." (Çobanoğlu, Sacide).

5.3.3.3. "Biz 1007/1 blok Arda Sokak, Daire 10'da oturuyorduk. Babam Eksozcu Salim diye bilinirdi. Çocukluğumuz, 5 yaşından itibaren Ucuz Mesken'de geçti. Bizim buraların ilk adı Ucuz Meskenlerdi, İmar İskân Evleri de denir sonra Ertuğrulgazi Mahallesi dediler. Mesken'in lodos hikayelerini hepimizde vardır. Ben 40 senedir Mesken'de yaşıyorum. Mesken'in lodoslarını iyi biliriz. Yeni geldiğimiz senelerde çatılar uçar, koca koca kestane ağaçları, gürgenler kökünden sökülürdü. Kimselere inandıramazsın çünkü o zaman böyle ortalık bina kaynamıyor Koca Keşiş'ten inen lodos direk Mesken'e iniyor. Dağın eteğindeyiz ya... Bir sene caddeye bakan odamızın camı, gece lodosta patladı. Cam böyle patlar, bomba gibi. Un ufak olur dağılır ortalığa. Babamlar pencereye battaniye çaktılar. Tabii hiç kimsede uyku yok. Camı bekliyoruz. Battaniye düşmesin, lodos evin içinde esmesin diye. Öylelikle sabahı yaptık. Lodos 3 gün sürdü, battaniyeli cam 3 gün öyle kaldı. Biz de uykusuz nöbetçi... Lodos bittiği gibi doğru belediye dükkanlarına... Camcıya... Herkes gibi camcının önünde biz de sıraya girdik" (Çetiner, Hakkı).

5.3.3.4. "Gece uyanıp camları tutuyorduk kırılmasın diye. Çoluk çocuk, ev ahalisi zarar görmesin diye biz erkekler sabahlardık camların önünde. Kadınlar akşam yemeklerinden sonra birimizin evinde toplaşır, sohbet eder, çocuk çocuk bir araya gelir, evin içinde oyunlar oynardı. Aslında kaynaştırırdı lodos bizi" (Çolak, Mehmet).

5.3.3.5. "Lodosta nöbetleşe uyurduk. Kapıyı, camları tutardık. Ne yapalım? Anılar... anılar, eski günler çok güzeldi" (Mete, Kamuran).

5.3.3.6. "Meskende lodos olunca babam işten gelir daha yemeğimizi yemeden pijamalarımızı çantaya koyar, Bursa'da oturan akrabalarımıza kalmaya, gece yatısına giderdik. Lodos bitinceye kadar orada kalırdık hiç unutmam" (Bilik, Nesrin).

5.3.3.7. "İlk yıllarda 1970'ler 80'lerde çok süratliydi lodos. Çünkü önünde kesecek bir şey yoktu. Sonradan apartmanlar çoğaldı. Lodos biraz kesildi. 1981/1993 arası 1000 Konutlar'da, 22. Blok'ta oturdum. Kaplıkaya boğaza, prefabrik beş katlı binalar yapılanı kadar sanırım 1990 tam hatırlamıyorum, her lodosta kesin camlar kırılırdı, istisnasız. Sonradan dediğim gibi, üst boğazı kapatan binalar bize kalkan oldu. Hiç düşünmedim kalkan görevi yapan binadakiler ne yaşıyordu acaba? Çocuk akli işte, o tarihte bize kalkan oldular diye korkmadan uyuyordum" (Demiral, Murat, Cem).

Lodosa karşı alınan önlemlerde; ailelerin ortak karar alarak her gün bir annenin çocukları okuldan aldığı, çocuklarını ellerinden tutarak getirip götürdükleri, lodos uçurmasın diye zayıf çocukların ceplerine taş koydukları, çocukların başlarına bere, şapka taktıkları görülmektedir. Çocuklar ise kendilerini korumak için cami bahçesinde toplanarak birlikte okula gitmekte, giriş çıkışlarda el ele tutuşup yürümektedirler. Evlerde; cama masa dayamak, saman yastık dayamak, battaniye germek; camları tutmak; nöbetleşe uyumak; bir akrabaya gece yatısına gitmek şeklinde önlemler alınmaktadır. Yeni konutların yapılışıyla lodosun hızının

kesilmesinden memnun olan kaynak kişi etik anlayışla olaya yaklaşmakta, o dönemde yeni yapılan konutlarda oturan insanların lodosla karşı karşıya kaldıklarını nasıl düşünmediğini sorgulamakta ve bu tavrına üzülmemektedir.

Lodoslu günlerde, sitenin kadınlarının akşam yemeklerinden sonra birinin evinde toplanıp sohbet ettiklerini, çocukların bu vesileyle bir araya gelip oyunlar oynadıklarını söyleyen kaynak kişi, toplumsal yaşamda lodosun insanları kaynaştırmak bakımından olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Sayce (1956: 67) bu konuda; "Bir çiftlikte işlerde yapılan bir değişiklik, binaların sayısına, niteliğine ve düzenlemelerine yansımaları olacaktır. Çiftliğin karakteri, yemek zamanlarında ve akşamları yapılan sosyal toplantıları mutlaka etkiler. Bu, masalları, dansları ve şarkıları inceleyenler için büyük önem taşıyan bir konudur. Şöminenin ve kullanılan yakıtın niteliği bile hazırlanacak yiyeceğin türünün belirlenmesine yardımcı olur." demektedir. Bu anlamda tıpkı şöminenin ve kullanılan yakıtın hazırlanacak yiyeceğin türünü belirlediği gibi lodos da Mesken semtinin sosyal yaşamının belirleyicisi durumundadır.

5.4. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosun Etkili Olduğu Meslek Grupları

5.4.1. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosla Karşı Ahşap ve PVC Malzeme Kullanımı

5.4.1.1. "Sene 1990 Kaplıkaya'daki daireme yeni taşınmıştım... İlk lodosta 5. kat balkon kapım uçtu gitti. Tabi eski ahşap kapı parçalanmıştı. O sırada marangoz çağırıp ya da ahşaptan yeni kapı yaptırmam mümkün değildi çünkü zaman işliyordu. Biliyorsunuz lodosun arkası yağmurdur. Kapı olmayınca yağmur içeri dolacaktı. Ahşaptan kapının yapılması üç, dört gün sürerdi. PVC'den bir kapı ve camı 4 saatte imal ediliyordu. Tercihimi PVC'den yana kullanıp hemen PVC'den yeni kapı yaptırdım. Sorunumu çözdüm ama o korku bana yetti. Düşünsenize kapı yok! Lodos deli gibi evin içinde... Her an diğer camları da patlatabilirdi. Cam böyle, bomba gibi patlar, her yana saçılır maazallah..." (Haksal, İbrahim).

5.4.1.2. "Lodos; kiminin üzüntüsü kiminin sevinci olabiliyordu, maalesef Mesken'de lodos demek kimisine felâket demek kimisine bereket demektir. Bursa'da her mahallede bir ya da iki camcı varken Mesken'de onlarca camcı olması tesadüf değil tabi ki. Belediyeye ait sıra dükkânlarında Fahri Amca (Fahri Tabela), Mümin Amca (Tanzim Satış) Halit Abi (Berber) Babamın dükkânı Camcı Ahmet (Emre Cam), yanımızda halamın kocası babamın eniştesi Camcı Erol (Güneş Cam), Cevdet Amca (sobacı), Oktay abi (pideci) ve Ramis Amca (Bakkal) her iş kolundan bir tane ama camcılıktan birçok çünkü lodos cam bırakmazdı Mesken'de. Sıra dükkânlarında Emre Cam bizim dükkandı. Babam camcıydı, camcı Ahmet. Biz çocuktuk. Az ekmeğini yemedik lodosun. Lodos ertesi bizim işler öyle bir açılırdı ki cam takmaktan yorulurduk. Ölenlere rahmet kalanlara sağlıklı uzun ömürler olsun inşallah..." (Kahraman, Emre)

5.4.1.3. "Lodos çıktımı Camcı Ahmet'in dükkânı kuyruk olurdu. Biri der 'Ahmet amca benim çocuklar var, biri der Ahmet amca benim yaşım var, biri der Ahmet amca benim ev birinci kat, hırsız girer önce benim camları tak!' Ne günler geçirdik 1984-85 yıllarında... Ne güzel günlermiş..." (Arı, Rıdvan).

Kaynak kişi Mesken semtinde her iş kolundan bir tane dükkân ama camcılık mesleğinden birçok dükkân olduğunu söylemekte ve dükkân isimlerini sıralamaktadır. Lodosta camların kırılması, Mesken semtindeki camcı sayısını arttırmıştır. Lodos bitiminde camcılarının dükkânlarında kuyruk oluşmakta herkes kendi mağduriyetinin diğerininkine üstünlüğünü dile getirmeye çalışmakta öncelikli olmak istemektedir. Lodos sonrasında camcılar, tam teşekküllü çalışmakta ve kaynak kişilerin benzetmeleriyle "bomba gibi patlayan" camları teker teker değiştirilmektedir. Lodos bir ekmek kapısı olarak bakılmaktadır. Toplum 5.0 Süper Akıllı Toplum Biçiminde teknolojinin getirileriyle birlikte eski ahşap kapı ve pencerelerin yerini PVC kapı ve pencereler almıştır. Bu üretimlerin kolayca takılması tercih sebeplerinden biri durumundadır; özellikle Mesken'de ekolojik yapı ve yapı dâhilinde lodosun etkileri PVC tercihlerini arttırmaktadır. Ahşap kapı ve pencere yapımı yerini PVC yapımına bırakmaya başlamıştır.

5.4.2. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosu Karşı Meslekî İcatlar

5.4.2.1. "Babam, Mesken'de, Mesken lodosunun azizliğiyle camcılık kazandığı paralarla başka bir mahalleden arsa aldı. Hatta iki katlı ev bile yaptık arsanın üzerine. Babam, sıfır sermaye ile geldiği Mesken'de evlendi. 4 çocuğu oldu. Arsa aldı, ev yaptı. Şimdi ismi kaldı. İsmi kaldı yadigarlığından kastım şu: Babam bir buluş yapmıştı. Tek camlı çerçeveleri sökmeden, araya çıta koyup, ilave cam ile çift cama çevirmeyi ilk kendi başlatmıştır. Daha şimdiki plastik PVC çerçevelere geçmeden, 'ısı cam'ın adı bile yokken... İşte böyle bir şey uyguladı. Millet takılırdı ona: 'Yahu Ahmet Usta, bu cam böyle iki kat, çatalı mitalı. Bu lodosta kırılmaz, sen ekmeğinden ediyon kendini,' diye. Babam da 'Varsın olsun, daha iyi ya... Camlar kırılıp milletin kafasına düşmez en azından,' derdi. Gerçekten yaptığı bu cam modeli, lodoslarda hiç kırılmadı ve yine gerçekten sokakta yaralanan insanların çoğu kırılan camlardan zarar görüp yaralanıyorlar, kaza geçiriyorlardı. O yüzden ne zaman Mesken'e gezmeye gitsen, şimdi bile, eski Meskenlilerle sohbet ettiğimde babamı çok iyi anarlar, ben de hep gurur duyarım. Ondan adı kaldı yadigar diyorum. Mesken; her bir insan evladına, bir okuldur. Bizler o güzide okuldan mezun olduk. Ekonomik krizler, PVC çerçeve ve ısı camların çıkması vs. bu mesleği bitirdi ama ailecek bizim mesken sevdamız hiç bitmedi" (Kahraman, Emre).

Sayce (1956: 67); Meslekler ve icra edildikleri ortamlar, zihnimizin zeminini geliştirmekle kalmıyor aynı zamanda tohumlarını da oraya bırakıyor. İnsanların kullandıkları taslar, kaşıklar; kapılar, kapı arkalıkları; şömineler, mangallar, mangal tahtaları gibi maddi şeylerin araştırılması, bunlar üzerinde tasarım yapılması gerekir. Ancak bu tür bir tasarımların; halk psikolojisi, gelenekleri, diniyle yakın bir ilişkisi vardır. Hikâyeleri, şarkıları tam olarak anlamak istiyorsak, onların fiziksel ve kültürel ortamı hakkında bilgi sahibi olmamız gerekir. Günümüz ozanlarıyla yakın temas kurmuş olanlar, halk şarkılarının, danslarının geçmişte toplumsal yaşamla ne kadar yakından bağlantılı olduğunu tam olarak anlayabilirler. İngiliz köyünün Hebrid masallarını, Hebrid yaşam tarzını ne kadar yakından yansıttığına sık sık dikkat çekilmiştir. Mesela masalda kral, ateşinin yanında oturuyor, tavuklar başının üstündeki kışlara tünemişler, inek kapının altında bağlı ve kraliçe dışarıda kralın atını eyerliyor... İşte masal, işte yaşam...

Sayce'nin halk psikolojisi, gelenekleri ve diniyle yakın ilişki içinde bulunan eşya tasarımını kaynak kişinin babasının buluşu olan camda görmekteyiz. Bu tasarım; eski pencerelerin tek camlı çerçevelerini sökmeden, araya çıta konularak, ilave cam ile çift cama çeviren bir tasarımdır. Kaynak kişi babasının bu buluşuna "daha şimdiki plastik PVC çerçevelere geçmeden, 'ısı cam'ın adı bile yokken" sözleriyle dikkat çekmektedir. Yeni cam dizaynı, Sayce'nin dile getirdiği halk psikolojisiyle ilgilidir çünkü lodosu karşı önlem almak, zarar görmemek esası üzerine icat edilmiştir; geleneklerle ilgilidir çünkü insanların zarar görmemesi ve bir malı uzun süre kullanabilme etik esası üzerine icat edilmiştir; diniyle ilgilidir çünkü esnaf dürüst olmalı, halka kazık atmamalı günaha girmemelidir esası üzerine icat edilmiştir.

5.5. Ekolojik Performans Bağlamında Lodosta Çocuk Oyunları/Eğlenceleri

5.5.1. "Bilyalı arabalar yapar, lodosta yarıştırdık. Mesken camisinin bahçesinde... araba yarıştırdık. Sonra Mesken camisinden Bahçelievler'e doğru, direk yukarı; montlarımızı rüzgâra karşı iki yana doğru açardık. Kuş gibi olurduk. Lodos montların içini doldurur, bizi yukarı kadar çıkarırdı. Ne çok gülerdik, ne çok eğlenirdik... Hey gidi günler hey..." (Güngörmüş, Suat).

5.5.2. "Lodos varken paltolarımızı açardık. İlkadım İlkokulu'nun önünden Ahmet abinin turşu arabasına kadar lodos bizi uçururdu. Kar yağdığı zamanda tahta merdivenin üstüne otururduk. Bahçelievler'den tahta merdivenle büyük küçük taa eski fakülteye kadar kayar sonra merdiveni sırtlayıp Mesken'e geri dönerdik. Ne günlerdi, hep tatlı hatıralar... Bizler 60 kuşağıyız şanslıymışız" (Şenbay, Ahmet).

5.5.3. "Binalarımızın altı geçmeli bodrumlardan oluşuyordu. Bir savaş durumunda sığınak olması için. Savaşa alışkın millet, asker milletiz daha o zamanlar, Atatürk'ümün askerleri evvelallah. İşte bu geçmeli bodrumlar lodoslu günlerde oyun yerlerimizdi. Saklambaç, kovalambaç oynardık. İlkadım İlkokulu'na ilk biz gittik. Toplam beş sınıftık. İlk mezunları olduk yani. Lodoslu günlerde, yol iz de yok, taşlıklar arasında yerlere tutunarak, nerdeyse sürünerek gidebilirdik. En çok sevdiğim şey; lodostan sonra yağmur yağmasıydı. Yağmur başlayınca

lodos biter. İşte biz çocukların en çok sevdiği o yağmurdur. Sıcak sıcak yağar, şifa gibi yağar... O yağmurda koşturup oynamak kadar büyük zevk yoktur. Yağmurda Kaplıkaya deresi kurbağa dolar. Dereden kurbağaları yakalardık yağmur yağarken ama elinle tutmayacaksın çünkü eline işiyebilir. Kurbağa sidiği, siğil yapar. Elimize eldivenlerimizi takar kurbağaları öyle yakalardık yağmur altında... sırlıslık... ve sımsıcak..." (Yener, Engin).

5.5.4. "1965-67 yıllarından biri olabilir. Bahçelievler daha yok, Ortabağlar hiç yok. Mesken'den Davutkadı'ya kadar her yer bomboş. Koca Keşiş'ten ne inerse elhamdurillah tepemize iniyor. Çatıdaki kiremitler iskambil kâğıdı gibi uçurdu. Bir keresinde sınıf arkadaşım Tahsin'in kafasını yardı havada uçan kiremitler. Başka bir gün pike yapan bir kiremit Yeşil Blok'taki birinci kattaki evimize camdan dalış yaptı. Başka bir sefer aynı bloğun tüm çatısını, kerestelerini arka tarafa indirdi. Biz çocukların oyuncakları yok o zamanlar böyle oyuncakçı falan da yok. Affan Dede'ye para saysak da yok. Bizim oyuncaklarımız doğanın bize bahsettikleri. İşte lodosunuz bize hediyesi Yeşil Blok'un uçan çatıları, oyuncaklarımız. Günlerce tahterevalli yapıp oynadık o çatının kalaslarıyla. Evlerine götürüp yakanlarda cabası" (Uycan, Mehmet).

5.5.5. "Erkan Can'dan Karagöz izlemek kaç kişiye nasip olur ki? Hem de gençliğinde... Bizim kadar şanslı çocukları var mıdır acaba? Lodos çıktığında annelerimiz bizi sokağa salmazdı. Elektrik direkleri yıkılır, teller yerlerde gezer, camlar patlar, kiremitler, çatılar uçardı. Bir nevi felaket gibi. Biz de apartmanın bodrumunda oynardık. Ünlü tiyatro ve sinema oyuncusu Erkan Can, bizim komşumuzdu, Erkan ağabeyimizdi. Hayali olur bize Karagöz oynatırdı bodrumda. Karanlık bodrumda birimiz el feneriyle ona ışık tutardık. Erkan ağabey kendi yaptığı sebze sandığından sahne ve Karagöz ile Hacivat şekilleriyle oyunlar oynardı. Büyük bir zevkle seyrederdik. Hey gidi günler hey... Hâlâ gelir mahalleye, hep görüşürüz. Bizim Mesken'imiz bambaşkaydı. Bunlar çok güzel anılar" (Yıldırım, Hakan).

Folklorun herhangi bir ögesini doğru bir şekilde anlamak için onu ayrı bir varlık olarak değil, halkın sosyal, hukuki veya ekonomik organizasyonuna girecek bir şey olarak, canlı, organik bir bütün olarak incelemek gerekir. İnsanın tüm faaliyetleri -inançları, giyimi, yemekleri, konuşması, evi, musikisi, çalışması, örf ve âdetleri- özellikle evrenin görünen ve görünmeyen unsurlarına ilişkin düşüncelerini kapsar. Bu unsurlar tamamen birbirinden ayrı değildir. Bir arada bulunur ve birbirlerini etkilerler yanı sıra birbirlerine ışık tutarlar. Kültürel bir dernek ile biyolojik bir dernek arasında bazı benzerlikler vardır. Bir unsurun değişmesi diğerlerini de etkileyebilir. Tavşanın neslinin tükenmesi, küçük kemirgenlerin, küçük kemirgenlerin azalması da akbabaların azalmasına neden olur bu da tilkilerin böğürtlen yemeye, ağaç kabuklarını kemirmeye başlamasına, zamanla evlerin arka bahçelere ve çöp kutularına dadanmalarına yol açar. Zamanla bu durum yeni bir denge sistemine ulaşır. İnsan kültürünün unsurları için de durum hemen hemen aynıdır (Sayce, 1956: 66).

İnsan yaşadığı çevreyle bir bütündür. Bir parçası olduğu herhangi bir ekosistemin dinamik bir bileşeni olarak söz konusu ekolojiden aldıkları ve ona kattıklarıyla kültürel ekolojik bir bütün arz etmektedir. Sayce'nin söylemiyle "insanın tüm faaliyetleri -inançları, giyimi, yemekleri, konuşması, evi, musikisi, çalışması, örf ve âdetleri- özellikle evrenin görünen ve görünmeyen unsurlarına ilişkin düşüncelerini" kapsadığı ekolojik performans bağlamında lodos etkisinde yaratılan çocuk oyunlarında görülmektedir. Çocuklar; Kaplıkaya otobüs durağına çıkıp montlarını açarak lodos vasıtasıyla büyük caddeden aşağıya, Mesken otobüs duraklarına taşınmayı, kendi benzetmeleriyle "kuş gibi uçmayı" oyun hâline getirmişlerdir. Lodos yüzünden uçan çatıların tahtalarından, tahterevalli yapmak ve bu tahterevalli ile oynamak ile lodostan sonra yağın yağmurda Kaplıkaya deresinden çıkan kurbağaları toplamak ve kurbağa toplama yarışı yapmak ekolojik performansın sergilendiği oyun ve oyuncak yaratma örnekleridir. Lodoslu havalarda ailelerin çocukların sokağa çıkmasına izin vermemeleri nedeniyle çocuklar blokların altındaki sığınak tarzında yapılmış bodrumlarda oyun oynamaktadırlar. Saklambaç oynamak, kovalambaç oynamak ve çok ayrıcalıklı buldukları bir oyun olarak; mahallenin yetiştirdiği ünlülerden biri olan tiyatro ve sinema oyuncusu Erkan Can'ın oynattığı Karagöz oyununu izlemek lodoslu havalarda çocukların oynadıkları oyunlarıdır.

5.6. Ekolojik Performans Bağlamında Halk İnançları Kapsamında Lodos Memoratları

5.6.1. "Bende 90'lı yıllarda Mesken Ali Rıza Bey İlköğretim Okulunda öğrenciydim. Lodoslu havalarda okulun bahçesinde Gulyabani çıkacağına inanır hem kendi kendimizi ve hem de birbirimizi korkuturduk" (Saylan, Derin).

5.6.2. "Mesken lodosunda dışarda oynayamazdık. Çok tehlikeli olur. Bizim blok 1007/5'ti. Binalarımızın alt katı sığınak gibi düşünülmüş, ona göre bodrumlar yapılmıştı. Bodrumlar arasından birbirine geçen koridorlar vardı. Tam filmlerdeki gibi labirent şeklinde düşünün. Bizim oyun alanımız lodosta, bodrumlarımız olurdu. Lodosun uçurduğu çatılardan, kiremitlerden, ağaçlardan gelen seslerin aslında Gulyabani'nin sesleri olduğuna inanırdık. Gulyabani de bizim bodrumda yaşıyordu... Öyle inanırdık. Hep görmek isterdik Gulyabani'yi. Korkardık ama yine de bodrumda oynamaktan Gulyabani'yi aramaktan vazgeçmezdik. Bir gün gene lodos var, bütün çocuklar bodrumdayız. Cafer amcanın bodrumunun kapısı içerden yumruklanıyor. Garip garip sesler geliyor. Ödümüz patladı. Tabi 'Aha işte Gulyabani geldi!' diye bağıra çağıra bodrumdan kaçtık, apartmanın içinde avaz avaz bağıryoruz 'Bodrumda Gulyabani var!' diye. Bağışmalarımızı duyan Melahat teyze, Rabia teyze dışarı çıktılar onlar birinci katta oturuyorlardı. Korkuyla olan biteni anlattık. Rahmetliler cesaretli kadınlardı, indiler bodruma. Bodrumların anahtarları birbirimize uyardı. Açtılar kapıyı, bir de ne görsek! Cafer amca Kurban Bayramı'nda kesmek üzere aldığı ve bahçemizde beslediği koçu, hayvan lodostan zarar görmesin diye bodruma kapatmamış mı? Bizim Gulyabani, kaç çıktı... Ama hep Gulyabani'yi aradık biz, galiba hâlâ arıyoruz... Hiç vazgeçmedik. Hep anlatır güleriz..." (Çobanoğlu, Sacide).

5.6.3. "Lodos çıktığında dışarda oynayamazdık. Bizim bodrumlarımız oynamaya çok müsaitti çocuklar için. Hepimiz bodruma inerdik. Ama lodoslu havalarda bodruma Gulyabani'nin geldiğine inanırdık. Bir gün bodrumdan çıkarken bembeyaz bir şey gördük. Merdivenin çıkışında duruyordu. Hepimiz korkuyla çığlık atmaya başladık. 'Gulyabani geldi!' diye bağırdık. Kaçtık, bir daha lodosta bodruma inmedik. Yıllar sonra annemler bize, birinci kattaki Fatma teyzenin beyaz bir çarşafa bürünüp bizi korkuttuğunu itiraf etti. Meğer karanlıkta, bodrumda düşüp bir yerimizi sakatlamayalım diye annelerimiz kendi aralarında konuşup böyle bir oyun etmeye karar vermişler. Şimdi olsa 'Çocuklara travma yaşatılmış,' diye herkes isyan eder. Travma mravma falan olmuyordu bizde... Nasıl bir nesilsek? Ne güzel günlerdi, herkesin bizi sevdiğini, korumaya çalıştığını hissettiğimiz günlerdi, geri gelmez" (Elgün, Oya).

Çocuklar lodosun sesinden ve etrafa verdiği zarardan korkmaktadırlar. Bu korkuyu bir varlık ile ifade etme dürtüsüyle lodoslu havalarda Gulyabani'nin geldiğine inanmaktadırlar. Çocukların lodoslu havalarda sokakta oynamalarına sıcak bakmayan aileler, onların oyun alanı olarak seçtikleri bodrumları da tehlikeli bulmakta ve çocukları bundan vazgeçirmek için farkında olmadıkları fakat bir anlamda çocukları korkularıyla yüzleştiren bir eylem tasarlayıp Gulyabani kılığına girerek onları korkutmaktadır. Bu eylemler çocuklarda olumsuz bir durum yaratmamıştır. Mesken sakinleri, çocukluk anılarını gülerek anlatmaktadır.

5.7. Ekolojik Performans Bağlamında Ortak Hafıza Kayıtlarında Lodos

5.7.1. Ekolojik Performans Bağlamında Ortak Hafıza Kayıtlarında; Anılarda Lodos

5.7.1.1. "Küçüktüm büyük ananem turşu istemiş. Annem koca bi tabağa koydu turşuyu. Verdi elime, götür büyük ananeye, dedi. Delice lodos var. Sağa sola yalpalayarak giderken hepsini döke saça büyükanneme sadece 1 tane domates turşusunu kurtarabilmişim. Arkadaşlarla bir araya geldiğimizde hep anlatırız bu lodos anılarımızı..." (Kaya, Gökçe).

5.7.1.2. "O günler çok güzeldi. Annemle Değirmenkızık'a yufka yapmaya gidiyorduk. Beni de götürdü hep. Bana 'Oyunları al,' dedi. Ben lodoztan hepsini düşürdüm oyunların. Küçüktüm taşıyamadım oyunları. Hey gidi günler... anılar, ne güzel anılardı..." (Ubay, Şükran).

5.7.1.3. "Ben ilkokul öğretmeniyim. Yıl 1967-1968 sanırım 1. sınıfı okutuyordum. İlkadım İlkokuluna gidiyorum. Sınıfımın duvarına büyük emek harcayarak resimler çizerek yaptığım mevsim şeridini, ipe takılı birçok büyük fişi (hecelere ayrılmış kelimeler) asmıştım. Gece patlayan müthiş lodos, okulun camlarını kırmış ardından gelen yağmur sınıfı göle çevirmiş. Ve tabii su içinde yüzen tüm emeklerim... Okula gelince şok oldum ve çok üzüldüm. O günlerde İlkadım İlkokulunun yolunu tırmanmak güç istiyordu. O yıllarımı ve sevgili öğrencilerimi, öğretmen arkadaşlarımı hiç unutmadım. Hepsi anılarımda yaşıyor, çok güzel yıllardı çok..." (Arıkan, Meral).

5.7.1.4. "80'li yıllar Selçukbey Caddesi, Karakol sokağının bitiminde, tüpçünün olduğu binadan sonraki sokağın başında, bana bir lodos vurdu, tam evin önünde. Havalandım neredeyse uçuyordum. Annem rahmetli meğer beni bekliyormuş. Kolumdan tuttuğu gibi içeri çekti de kurtuldum. Bir de bizim oradaki otobüs durağını yerinden söküp atmıştı lodos. Ah o lodoslar ah... anılarda kaldı şimdi hepsi..." (Karakoç, Hikmet).

5.7.1.5. "90 yılında geldik biz Bursa'ya. Tabi lodosu görünce şaşırdık. Hayatımızda ilk defa böyle lodos gördük çünkü... Anlatılmaz, yaşanır cinsten. Ben liseye gidiyordum. Arkadaşımla yolda uçtuk resmen, üst üste düştük Kaplıkaya, Adile Naşit'in orda. Ayy ne gülmüştük... Hiç unutmam... Bir de amcaların evinin kocaman salon camı kırılmıştı. Onu hatırlıyorum. Lodos bitip de cam takılan kadar neler çektiler neler... Lodos evin içini kırdı geçirdi; taş taş üstünde/eşya eşya üstünde bırakmadı" (Şentürk, Dilek, Deniz).

5.7.1.6. "Ben Emek caddesi DSİ Blokları'nda oturuyorum Gençken zayıftım, 45 kg bir kızdım. Otobüsler önceden yukarıya, Bahçelievler'e ya da Kaplıkaya'ya çıkmıyordu. Otobüse binmek için Mesken duraklarına inerdik. Ben şu an Mesken muhtarının olduğu yokuşu kullanırdım. Kendimi caddenin başında biraz rahat bıraktım mı lodos beni Mesken duraklarına kadar efor sarf ettirmeden uçurarak götürdü. Bir gün gerçekten havalandırdı beni. Gerçekten bir süre uçtum, düşecektim neredeyse. Kaplıkaya evleri yapılıncaya Lodos bayağı kesildi. Şimdi ev toplanmalarında, günlerde, bunları hatırlayıp ne güzel zamanlar yaşamışız her şeyin doğal olduğu zamanlar diyoruz" (Rekan, Kanatlı, Arzu).

5.7.1.7. "Ben Değirmenlikizik'ta okudum. Orada evlendim. Çoluk çocuğa karıştım. Bizim zamanımızda evler çok yoktu. Her yan ağaçlıktı. Okula giderken lodostan ağaçlar sallanırdı, yerlere kadar eğilirdi. Lodosun gücünden, onların sesinden çok zor yürürdük. Ama lodosuyla, yağmuruyla, karıyla her şeyiyle çok güzeldi o günler, çok güzel anılarımız oldu. İyi ki yaşamışız..." (Kuralay, Nurcihan).

5.7.1.8. "Ne güzel hatıralar. Acı tatlı anılar...1980 yılında lodoslu bir akşam babamı kalp krizinden kaybettik. Hâlâ lodos estiğinde korkarım. Tabi ki gülümseten anılarda var. Bir keresinde bloğun bahçe duvarına yapıştırdı beni. Çatıların uçtuğunu bilirim. Şimdi böyle anlatıyoruz işte, hatırlıyoruz hepsini yeniden" (Hoşgör, Naciye).

Kaynak kişilerin ortak hafızalarında yer alan lodos anıları ne kadar olumsuz olursa olsun her zaman gülerek hatırlanmaktadır. Anılar anlatılırken geçmiş yıllara duyulan özlemle dile getirilmektedir. Lodos; her şeyin doğal olduğu yılların temsili olarak algılanmakta günümüzle kıyaslandığında, geçmiş zamanın Mesken semtine ve lodos rüzgârına özlem duyulmaktadır.

5.7.2. Ekolojik Performans Bağlamında Ortak Hafıza Kayıtlarında; Öne Çıkan İki Olayda Lodos

5.7.2.1. "Sene 1965. 1007 A/5 de bahçe katında oturuyoruz. Yeşil bloğun önünden geçen yol bizim bahçeden 2,5, 3m. yukarıda kalıyordu. Değirmenlikizik köyünde bir sütçü vardı. Her gün bir at arabasının içine süt güğümlerini koyar atıyla tıkr tıkr süt satmaya gelirdi. At arabasını, atı koşulu olarak bizim bahçenin üstündeki yola bırakır sütü öyle dağıtırdı. Lodosun olduğu bir gün, süt dağıtımına çıktığında lodos at arabasını, atı ve güğümleriyle beraber kaldırıp aşağıya, bizim bahçeye atmıştı. Hayvancığın beli kırıldı, vurdular onu. Güğümler patladı. Ardından Yeşil Blok'un çatısını kaldırıp arka taraftaki boşluğa uçurdu. Felaket üstüne felaket... Lodos bambaşkadır..." (Coşkun, Mahmut, Rüştü).

5.7.2.2. "Mesken'in lodosu meşhurdur. Altı bloktan mütevellit bir iskandır Mesken'imiz. Biz Sarı Blok'lardayız. Bir gün yine lodos var, çok süratli. Bizim bloklar arasında süt satan Muhittin amcanın at arabası geldi, bloğun önünde durdu. Muhittin amca süt dağıtmaya gidince lodos hayvanı, at arabasıyla beraber bahçe duvarından uçurdu. Yolun altında kalan Kırmızı Blok'un bahçesine savurdu. Hayvan zarar gördü. Yazık Muhittin amcanın at arabası parçalandı. Bütün esnafın camları indi aşağı, lodos durur mu devam; Yeşil Blok'un çatısını uçuramaz mı? Biz çocuklar yine okula gidemedik. Okulun etrafı açıklık olduğu için rüzgâr bizi önüne katardı, çok etkilenirdik" (Kahırman, Hatice).

5.7.2.3. "Yan blok, talihsiz Yeşil Blok'un çatısının üç farklı lodosta üç kere uçtuğunu gördük. Bir keresinde lodos Yeşil Blok'un duvarı önünden geçen tenteli at arabasını, süt arabasını, bloğun köy tarafındaki köşede, çukur bahçeli bloğun bahçesine devirdi. Atın beli kırılmış. Atı vurdular. Pencere camlarına çatırçatur taşlar geldiğini, süt güğümlerinin çarptığını, her yanın sütle kaplandığını hatırlıyorum. At arabası parçalandı, sütçü amcaya çok üzüldük. Bahçenin ortasına düşmüştü at arabası, at iyileşemeyecek hâldeydi, çok acı çekiyordu. Onu vurdular. Hâlâ gözlerimin önünde. Bugün olsa çocuk travma yaşadı diye beni psikolog psikolog gezdirirlerdi, ne travması? Biz koyun kesilirken de izledik, at vurulurken de ne diyorlar şimdi eee, biz x kuşağıyız, x... İlk önce, lodosta otobüsten inince iki üç kişi kol kola girip öyle eve giderdik, evde camlar patlayacak diye korkuyla beklerdik. Bir gün babam eve geldiğinde eli kanyordu, lodosun savurduğu bir taş eline gelmiş, yarmış elini" (Uycan, Mehmet).

5.7.2.4. "Yeşil Blok'taydık biz. Her yıl lodostan çatımız uçardı. Bir yıl yine lodos çatıyı uçurdu. Apartmandan para toplayıp çatıyı yaptırmamız lazım. Beceremedik, parayı toplayamadık vaktiyle. Topladığımız yeterli olmadı bir türlü. Bizim ev 5. katta. Biz; eşim, küçük kızım ve ben, bütün o kışı, daire kapısının altında yatarak geçirdik. Çünkü çatı olmadığı için evin her yeri akıyordu. Ne oturacak ne de yatacak yerimiz kalmamıştı... Komşular baktılar ki biz çok zorda kalıyoruz, parayı tamam ettiler. Çatı yeniden yapıldı. Ahh lodos ah, neler çekti bize. Ama şimdi bakıyorum da ne güzelmiş aslında o yıllar, özlüyorum" (Öden, Fusun).

Mesken Blokları, Mesken sakinleri tarafından renkleriyle anılmaktadır. Sarı Bloklar, Yeşil Bloklar ve Kırmızı Bloklar. Lodoslu bir günde mahalleye gelen süt arabasının Yeşil Blok'un bahçesine yuvarlanması ve Yeşil Blok'un çatısının uçması üç farklı blokta oturan kaynak kişiler tarafından anlatılmaktadır. Kaynak kişiler öncelikle atın vurulmasına ardından Muhittin amcanın at arabasının parçalanmasına çok üzülmüşlerdir. Aynı gün vuku bulan ikinci olay, Yeşil Blok'un çatısının uçmasıdır. Yeşil Blok'un 5. katında oturan kaynak kişi, çatının tamir için gerekli olan para apartmandan toplanmadığından çatıdan akan yağmur/kar sularından korunmak için dairenin kapı girişinde kışı geçirmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen "lodoslu Mesken günleri" gülümseyerek anılmaktadır.

5.8. Ekolojik Performans Bağlamında Ortak Hafıza Kayıtlarında Mahalle Kültürü ve Mahalle Kültüründe Etik Olgusu

5.8.1. Yaşanan Yere Ve İnsanlara Duyulan Güven Duygusu

5.8.1.1. "Her lodos sonrası Mesken'in bütün camları kırıldığı için camcı dükkanımızda çok fazla iş yapardık. Babam koca bi çanta para verirdi elime 'Git bunu İş Bankasına götür, yatır,' derdi. Bu zamanda çocuğun eline para verip fırına ekmek almaya göndermeyi düşünürken o zaman çocuk hâlimizle bankaya para götürüyorduk üstelik yolda 'Nereye evlat böyle?' diyenlere elimdeki çantayı gösterip 'Babam para verdi, bankaya gidiyorum,' diye diye... 'Maşallah sana,' derlerdi. Mesken bu kadar güvenli bi semti o zamanlar, bu da ayrı bir konu..." (Kahraman, Emre).

5.8.2. Esnafların Birbirlerine Saygıları, Siftah Yapmayan Esnafa Öncelik Verilmesi

5.8.2.1. "Mesken'imizde iki camcı yan yanaydı ve ikisinin de işleri çok iyiydi malum lodos kırıp geçiriyor ortalığı. Ama biri siftah yapmadı diyelim, hemen öteki gelen müşteriyi ona gönderirdi. 'Arkadaşım daha siftah etmedi, ona git' derdi. Şimdi nerdeee??" (Tuncel, Fethiye).

5.8.3. Lodostan Haksız Kazanç Sağlama Amacının Gütülmemesi

5.8.3.1. "Lodos günü elimizden tutan olmasa uçuracak bizi sanırdık. O gün camcı dükkanımız açık olurdu ama lodosta elde cam taşınmaz diye, dükkânda kalır, ölçü toplardık. Mesken bu Lodosu dillere destan bir sürü sipariş birikirdi. Lodos 3-4 gün sürerdi. Bu kuvvetli lodosun ardından sipariş sırasına göre tek tek evlere cam takmaya giderdik. Babamın bir lafı var 'Mesken'de evine girmediğim hiç kimse yok, ekmeğini yemediğim bir hane yok,' diye... Yine burada esas söylemek istediğim konu şu; mesela pandemide yaptıkları gibi 25 kuruşluk maskeyi, 5 liradan satma yok. Lodostan önce camın metrekare fiyatı ne ise lodostan sonra aynı hatta sürüm fazla olduğu için çoğu zaman da indirimli. Hey gidi hey... Nerede kaldı o günler?" (Kahraman, Emre).

5.8.4. Esnafın Kadınlara ve Aile Kavramına Gösterdiği Saygı

5.8.4.1. "O zamanki esnaflarla şimdi ki esnafları kıyas dahi edemeyiz ki babamın şu an ki aklım anca eriyor o zaman anlam veremediğim bir sürü anlamlı güzel davranışları vardı. Mesela cam takmaya gitmeyi pek sevmezdim. Bahçelievler Çocuk Parkı'nda oyun oynamak varken... Babam eline alırdı camı, takım çantası benim elimde... Bi ağır gelirdi o çanta ki gönülsüz gönülsüz... Lodos sonrası camı kalmamış, bütün pencerelere cam takılacak evin önüne geldik ya da apartmana, babamın illa ayakkabılarının bağcığı 'muhakkak ki yanlışlıkla' çözülürdü her seferinde, niye... Bana 'Zile bas,' derdi. Beni önden gönderirdi. Bi teyze abla açardı. 'Buyur canım kimi aradın?' 'Abla, ben camcı Ahmet'in oğluyum. Cam takmaya geldik.' 'Baban nerede?' 'Aşağıda, ayakkabısını bağlıyo...' 'İyi, hadi buyrun gelin.' Babam en son gelir, başı önde eve girer, camı takardı, kadının yüzüne hiç bakmadan. Mesleğinin 41. Senesinde, camcılığı bıraktığında sormuştum 'Baba niye hep ayakkabını bağlardın apartmanların önünde? Niye böyle yapardın hep?' diye 'Oğlum, herkesin kocası işte. Bakalım belki kadıncamızın üstü başı müsait değildir, evi dağınıktır. Toparlasın, utanmasın,' diye yapardım dedi. Çok hoşuma da gitti bu ince, derin düşünceli cevabı" (Kahraman, Emre).

5.8.5. Esnafın Mahalle Sakinlerine Ekonomik Yönden Yardımcı Olması

5.8.5.1. "Babam, cam taktığı evin durumuna şöyle bir bakardı. Maddi durumları iyi değilse ki bu evin hâinden hemen belli olurdu camı ücretsiz takardı. Bir tane cam değil ki lodostan bütün camlar inmiş. Ekonomisi bozuk olan insan tabi bütün camları taktırmakta zorlanacaktır, babam bunu düşünürdü. Başka kırık cam varsa onlara da bakar gerekliyse yine cam takar yine ücret almazdı. Macunu eksikse bütün camları macunlar, evden öyle çıkardı" (Kahraman, Emre).

5.8.6. Aitlik Duygusuyla Mahallenin Yetiştirdiği Ünlülerle Gurur Duyma

5.8.6.1. "Lodosta biz çocuklar oynamak için bodrumlara inerdik, sokak çok tehlikeli olurdu. Şimdi çok ünlü olan Erkan Can; bizim apartmanda otururdu. Alt kat komşumuzdu. O zamanlar Erkan ağabey çok genç tabi, ancak 17-18 yaşında ama o zamandan daha tiyatrocı. Bize bodrumda Karagöz oynatırdı. Bakkal Ahmet amcadan aldığı boş Uludağ gazozu kasasına bez gerer, Karagöz sahnesi yapardı. Sonra kendi yaptığı Karagöz Hacivat suretlerini kasa içinden, bezin arkasından oynatırdı. Hayali olurdu. Oynattığı oyunu da kendi yazardı. Belki de doğaçlama yapıyordum bilemiyorum fakat kuvvetle muhtemel bu. Birimiz el feneri ile ona ışık tutardık. Hayalinin yordakçısı olurduk. Erkan Can, şimdi Türkiye'nin en ünlü oyuncularından biri ve bizim mahallemizden yetişti. Onunla gurur duyuyoruz" (Çobanoğlu, Sacide).

Mesken semti esnafı lodos sonrası cam takımında birbirlerinin siftah edip etmediklerini dikkat etmektedirler. Esnaf, lodosu bir kazanç kapısı olarak görmemekte hatta lodos sonrası sürüm olduğu için cam fiyatlarını bile düşürmektedir. Esnaf, rahatlıkla kazandığı parayı herkesin gözü önünde bir torba içinde koyup çocuğuna vererek onu bankaya gönderebilmektedir. Mahalleli birbirine güven duymaktadır. Esnaf, lodostan camları kırılmış ama taktırmak için ekonomik durumu yeterli olmayan ailelere yardım etmektedir. Esnaf, etik davranışlara önem vermekte özellikle gündüzleri, eşi işte olan ve evde yalnız olan hanımların evlerine girerken temkinli ve saygılı davranmaktadır. Karşılıklı saygı ve sevgiye önem verilmektedir. Mesken semti sakinleri, mahallerine karşı aitlik duygusu hissetmekte ve mahallenin yetiştirdiği ünlülerle gurur duymaktadırlar.

Tartışma

Görüldüğü gibi dünyada yapılan halkhayatı çalışmaları saha çalışmalarıdır. Bağlam merkezli çalışmalardır. Bağlam merkezli ve metin merkezli çalışma konusunu bir örnekle pekiştirmeye çalışalım; bir bölgede düğün araştırması yapıldığında, düğünün ana hatlarıyla nasıl yapıldığının anlatılması, metin merkezli bir çalışma örneği; düğünün bağlamlarıyla birlikte ele alınıp, düğüne iştirak eden kişilerin anlatımlarıyla, olayın nasıl şekillendiğine yer verilerek anlatılıp yorumlanması bağlam merkezli bir çalışmaya örnek teşkil eder. Yanıltıcı olmaması açısından *Halkhayatının Çalışılma Yöntemleri* başlığı altında yer verdiğimiz Lakein gazete haberlerinden yaptığı çalışma; metin merkezli bir çalışma değil, bağlam merkezli bir çalışma, bir vaka çalışmasıdır. Bu anlamda bir romandan, bir şiirden, bir şairin külliyyatından ya da bir şehirde halkın kullandığı ortak bir mekândan, belli dönemdeki halk yaşantısına dair bilgi toplanması halkhayatı çalışmalarıyla ilişkilendirilmemektedir.

Yine Türk halkbiliminde bölgesel olarak yapılan monografi çalışmaları ile kısmen bağlama yer verilerek yapılan monografi çalışmaları gerek halkhayatı kavramını ifadelendirmek gerekse daha çok metin merkezli çalışmalar olmak ve dünyada yapılan halkhayatı çalışmalarıyla uyum göstermemek bakımından halkhayatı çalışmalarının kapsamına girmemektedir. Bu anlamda halkbiliminde bağlam ve performans unsurlarının aktif bir şekilde kullanıldığı halkhayatı çalışmalarının yapılması gerekliliğine vurgu yapmak isteriz.²

Bulgular

Mesken semtinin halkhayatında varlık gösteren lodos rüzgârını incelediğimiz çalışmamız beş başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlığımız olan *Halkhayatı Nedir?* başlığı

² Bağlam konusunu örnekleyen bir çalışma olarak bk. Çobanoğlu, 2023.

altında halkhayatının tanımına; alt başlıklarda halkhayatının kapsamına yer verilmiş, halkhayatı çalışma yöntemlerinde dünyada yapılan halkhayatı çalışmalarından örnekler verilerek halkhayatı kavramına açıklık getirilmiştir.

Kültürel Ekolojik Kuram ana başlığı altında kuramın tanımlaması yapılmış ve çalışmamızda yeni bir kavram olarak ortaya koyduğumuz *Ekolojik performans* kavramının tanımına yer verilerek incelemesi yapılacak Bursa şehri, Mesken semti ve lodos rüzgârı hakkında bilgiler verilmiştir. Mesken semtinin halkhayatında lodos rüzgârının ekolojik performans bağlamları başlığı altında, Mesken semtinin halkhayatında lodos rüzgârının ekolojik performans bağlamlarının tasnif tablosuna yer verilmiş ve tasnif tablosu yorumlanmıştır. Buna göre bulgular şu şekildedir:

Ekolojik performans bağlamında lodos etkisinde olumlu insan ilişkileri başlığında altında yapılan incelemede; anlatımlarda ortak noktanın insanların birbirlerine yardım etmeleri olduğu, lodosun insan ilişkilerinde, onları yakınlaştırmak bakımından olumlu bir yönü bulunduğu bulgulanmıştır. Ekolojik performans bağlamında lodos etkisinde olumsuz insan ilişkileri başlığı altında; kişilerin maddi zararına yol açan eylemlerde lodosun olumsuz işlevi tespit edilmiş buna karşılık ortaya çıkan küslüklerde geleneğe bağlı olarak bayram günlerinde, mahalle büyükleri tarafından küslük barıştırılarak olumsuz işlevin giderildiği bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında lodosun olumsuz işlevini olumlu davranış kalıplarına dönüştürme başlığı altında yer alan lakap almak ve iş değiştirmek, kaza geçirmek, işe gidememek, kayıplara üzülmemek, daha kötü sonuçlarla karşılaşmadığına duacı olmak, temiz havaya kavuşmak alt başlıklarının incelenmesi sonucunda; Mesken semti sakinlerinin, kazaya yol açabilecek olaylarda olumsuzluğu, biraz olsun hafifletebilmek için olayın kahramanına lakap taktıkları; lodosun sebep olduğu kazalarda aileleriyle evde vakit geçirdikleri, evde dinlenmenin kendileri iyi geldiği, kayıplarına üzülmedikleri, daha kötü bir olayla karşılaşmadıkları için sevindikleri, saf ve temiz insanlarla yaşamının güzel olması sebebiyle kötü anıları bile tebessüm ederek hatırladıkları, lodosun havayı temizleme özelliğine sahip olması nedeniyle onun hızının kesilmesine üzüldükleri tespit edilmiş, tüm bu sebeplerden hareket ederek mahalle sakinlerinin lodosun olumsuz işlevini olumlu hâle çevirdikleri bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında lodosu karşı alınan önlemler başlığı altında; Ekolojik performans bağlamında ailelerin çocukları korumaya yönelik önlemleri; Ekolojik performans bağlamında çocukların kendilerini korumaya yönelik önlemleri; Ekolojik performans bağlamında evi ve aileyi korumaya yönelik önlemler alt başlıklarında yapılan incelemeler sonucunda; ailelerin ortak karar alarak her gün bir annenin çocukları okuldan aldığı, çocuklarını ellerinden tutarak getirip götürdükleri, lodos uçuşmasını diye zayıf çocukların ceplerine taş koydukları, çocukların başlarına bere, şapka taktıkları görülmektedir. Çocuklar ise kendilerini korumak için cami bahçesinde toplanarak birlikte okula gitmekte giriş çıkışlarda el ele tutuşup yürümektedirler. Evlerde; cama masa dayamak, saman yastık dayamak, battaniye germek; camları tutmak; nöbetleşe uyumak; bir akrabaya gece yatısına gitmek şeklinde önlemler aldıkları bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında lodosun etkili olduğu meslek grupları ana başlığı altında Ekolojik performans bağlamında lodosu karşı ahşap ve PVC malzeme kullanımı; Ekolojik performans bağlamında lodosu karşı meslekî icatlar alt başlıklarında yapılan inceleme sonucu; Toplum 5.0 Süper Akıllı Toplum Biçiminde teknolojinin getirileriyle birlikte eski ahşap kapı ve pencerelerin yerini PVC kapı ve pencereler aldığı, yeni bir mesleki icat olarak yapılan cam dizaynının halk psikolojisiyle, geleneklerle ve dinle yakından ilgili olduğu bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında lodosta çocuk oyunları/eğlenceleri ana başlığı altında; çocukların lodosta montlarını açarak uçtukları, uçan çatılardan tahterevallı ve lodos yağmurunda Kaplıkaya deresine giderek kurbağa toplama yarışı yaptıkları, bodrumda oyunlar oynayıp Karagöz izledikleri bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında halk inançları kapsamında lodos memoratları ana başlığı altında; çocukların lodoslu havalarda Gulyabani'nin geldiğine inandıkları ve bu yönde hikâyeler uydurdıkları bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında ortak hafıza kayıtlarında lodos ana başlığı altında; Lodosun her şeyin doğal olduğu yılların temsili olarak algılandığı, Mesken semti sakinlerinin günümüzle kıyaslandığında, geçmiş zamanın Mesken semtine ve lodos rüzgârına özlem duydukları bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında ortak hafıza kayıtlarında; öne çıkan iki olayda lodos ana başlığı altında; lodos nedeniyle yaşana tüm bu olumsuzluklara rağmen Mesken semti sakinlerinin "lodoslu Mesken günleri"ni gülümseyerek andıkları bulgulanmıştır.

Ekolojik performans bağlamında ortak hafıza kayıtlarında mahalle kültürü ve mahalle kültüründe etik olgusu ana başlığı altında; Yaşanan yere ve insanlara duyulan güven duygusu; Esnafın birbirlerine saygıları, siftah yapmayan esnafa öncelik verilmesi; Lodostan haksız kazanç sağlama amacının güdülmemesi; Esnafın kadınlara ve aile kavramına gösterdiği saygı; Esnafın mahalle sakinlerine ekonomik yönden yardımcı olması; Aitlik duygusuyla mahallenin yetiştirdiği ünlülerle gurur duyma alt başlıklarında yapılan inceleme sonucu; Mesken semti esnafının birbirlerinin siftah edip etmediklerini dikkat ettikleri, esnafın lodosu bir kazanç kapısı olarak görmediği, mahalleli birbirine güven duyduğu, esnafın etik davranışlara önem verdiği, ekonomik durumu yeterli olmayan ailelere yardım ettiği, Mesken semti sakinlerinin, mahallerine karşı aitlik duygusu hissettikleri ve mahallenin yetiştirdiği ünlülerle gurur duydukları bulgulanmıştır.

Sonuç

Kültürel ergonomik kuramla yeni bir kavram olarak ortaya koyduğumuz *ekolojik performans* bağlamında, bir kuram ve bir sistem dâhilinde halkhayatı konusunda yapılacak çalışmalara örnek teşkil edecek bir çalışma ortaya koymak amacıyla Mesken semtinin halkhayatında varlık gösteren lodos rüzgârını incelediğimiz çalışmamızda;

Mesken semtinin, canlı bir organizma olan insanın, topluluklar hâlinde yaşamak suretiyle oluşturduğu sosyal yapı ve bu yapı etrafından husule getirdiği aktivitelerle yaşadığı çevreyi, kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesi ya da kendi davranış ve tutumlarını değişen çevre koşullarına uyumlu hâle getirmesi olarak tanımlanan *Kültürel Ekoloji Kurama* uygun olan bir davranış kalıbı geliştirdiği görülmektedir. Mesken sakinleri, lodosla birlikte yaşarken yaşadıkları çevreyi, kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmek ya da kendi davranış ve tutumlarını değişen çevre koşullarına uyumlu hâle getirmek sürecinde, kültüre bağlı olarak ortaya koydukları tavırlar, davranışlar, eylemler; icat ettikleri aletleri, iş görmek maksadıyla yarattıkları maddi kültür unsurlarıyla *ekolojik performans* sergilemiş ve bu performansı sayesinde kayıplara uğramadan, "geçmişin lodoslu Mesken günleri"ni, bugün gülümseyerek anımsayabilmektedir.

Dünyada *halkhayatı* çalışmaları 1800'lerde başlamıştır. Dorson'un Büyük Britanya'da yapılan çalışmalar bahsindeki örnekleri ve Skre'nin *Oslo Üniversitesi Halk Hayatı Araştırmaları Enstitüsü* örneğinde olduğu gibi batıda halkhayatı araştırmaları için üniversitelerde *Halkhayatı Araştırma Enstitüleri* kurulmuş ve halkhayatı bilimsel olarak çalışılmaya başlanmıştır. Ülkemizde henüz *Halkhayatı Araştırmaları Enstitüsü* adı altında

herhangi bir kurum/birim bulunmamaktadır. Türk halkbilimi alanında ise henüz *halkhayatı* kavramının tam olarak uygulandığı müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Halkhayatı çalışmaları, alan araştırması çalışmaları olup bağlam merkezli çalışmalardır. Metin merkezli çalışmalar, halkhayatı çalışmaları kapsamına alınmamaktadır. Halkhayatı çalışmaları durağan değil, devinim içeren, performans içeren davranışları merkeze alarak bölgesel kişiliğin ve bir topluluğu diğerinden ayıran sosyal, sözlü, maddi özelliklerin kaydedilmesi ve incelenmesiyle ilgilenmektedir.

5.0 *Süper Akıllı Toplum Biçiminin* son basamağı, 6.0 *Ekolojik Devrim Süper Bilgi Toplumu*nun ilk basamağında olduğumuz şu zamanda, halkhayatı çalışmalarının yapılması bir gereklilik durumundadır. Akademik öncülük etmesi gereken çalışmalardan belki de en önemlisi halkhayatı çalışmalarıdır nitekim bu çalışmalar Türk halk felsefesinin oluşumunda bağlam görevi üstlenen halkhayatının ortaya konmasını sağlayacaktır. *Halkhayatı Araştırmaları Enstitüsülerinin* kurulması için bir an önce harekete geçilmesi, yeni toplum biçimlerine hazırlanmak bakımından eski toplum biçimlerimizin GEB'lerinin, yaşam biçimlerinin, doğaya karşı davranış biçimlerinin tüm bunları tanımlayan *ekolojik performansların* derlenmesi gerekmektedir. Çalışmamız bu anlamda halkhayatı çalışmalarına örnek bir çalışma olmak amacını taşımaktadır.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Bursa'da Kültür. (2024, Ekim 10). Değirmenlikizik - Bursa valisi - Kamulaştırma. <http://www.bursadakultur.org/Degirmenlikizik.htm>
- Çobanoğlu, Ö. (2024c). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemlerine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2023). *Halkbilimi ve metaverse yeni dünyaların beşiğinde*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2024a). *Halkbilimsel metaetik kuram ile Âşık Veysel poetikasında halk felsefesi ve varoluşçuluk*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Çobanoğlu, Sacide. (2024b). Ozanlık geleneğinin düşünsel boyutları bağlamında felsefe ve halkhayatı, halk felsefesi, halkbilimi ilişkisi. *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Türkologia Dergisi*, (119), 45-67.
- Dorson, R. M. (1965). Folklore and folklife studies in Great Britain and Ireland: Introduction. *Journal of the Folklore Institute*, 2(3), 239-243.
- Frake, C. O. (1962). Cultural ecology and ethnography. *American Anthropologist, New Series*, Wiley on behalf of the American Anthropological Association, 64(1), 53-59.
- Harris, K. M. (1957). *The schools collection*. Ulster Folk-life, 3(I).
- Jenkins, J. G. & Jewell, C. A. (1951). *Libraries, museums, and art galleries. A Report of the Advisory Council on Education in Scotland*.
- Jenkins, J. G. & Jewell, C. A. (1957). Recording rural life. *Museum of English Rural Life Report. Reading*.

- Jenkins, J. G. (1960). Field-work and documentation in folk-life studies. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 90(2), 259-271.
- Krauss, F. S. (1894). Jewish folk-life in America. *The Journal of American Folklore*, 7(24), 72-75.
- Lake, C. E. F. (1961). Folk life and traditions folklore. *Taylor & Francis, Ltd. on behalf of Folklore Enterprises*, 72(2), 408-413.
- Libraries, Museums, and art galleries 1951. A Report of the Advisory Council on Education in Scotland. H.M.S.O.
- McCarl, Jr. S. R. (1978). Occupational folklife: a theoretical hypothesis. *Western Folklore, Working Americans: Contemporary Approaches to Occupational Folklife*, 37(3), 145-160.
- Meskenliler Özel Grup. (2024, Ağustos 13). <https://www.facebook.com/groups/meskenliyizbiz>
- Ó Danachair, C. (1957). Some distribution patterns in Irish folk life. *An Cumann Le Béaloideas Éireann/Folklore of Ireland Society*, (25), 108-123.
- Peate, I. C. (1959). *The study of folklife*. Gwerin, 2(3).
- Rees, W. E. (1997). Urban ecosystems: the human dimension. *Urban Ecosystems*, (1), 63-75.
- Sayce, R. U. (1956). Folk-lore, folk-life, ethnology. *Folklore, Taylor & Francis, Ltd. on behalf of Folklore Enterprises*, 67(2), 66-83.
- Skre, B. G. (1952). Folk Life research in Norway. *Midwest Folklore, Indiana University Press*, 2(4), 221-228.

EXTENDED ABSTRACT

The ecological performance range that we have put forward as a new concept with the cultural ergonomic theory, is a theory and a system within the scope of the studies conducted on folklife, and our study in which we have examined the lodos wind that exists in the folklife of the Mesken district consists of eight bands. Under the title of our first championship, What is Folklife?, the definition of folklife is given; the scope of folklife is given in the sub-links, examples from folklife studies conducted in the world are given in the folklife study methods and the folklife version can be arranged. Under the main title of Cultural Ecological Theory, the definitions of the theory are published and the definition of the ecological performance structure that we have put forward as a new concept in our study is given, information is given about the city of Bursa, the Mesken district and the lodos wind that will be examined. Under the title of ecological performance combustions of the lodos wind in the folklife of the Mesken district, the classification table of the ecological performance combustions of the lodos wind in the folklife of the Mesken district is given and the classification table is interpreted. Accordingly, it is as follows:

In the examination conducted under the title of positive human relations under the influence of southwestern wind in the context of ecological performance, it was found that the common point in the narratives was that people help each other, and that southwestern wind has a positive aspect in terms of bringing people closer in human relations. Under the title of negative human relations under the influence of southwestern wind in the context of ecological performance; the negative function of southwestern wind in actions that lead to material losses of people was discovered. As a result of the examination of the subheadings of getting a nickname and changing jobs, having an accident, not being able to go to work, not being sad about losses, praying that worse outcomes are not encountered, and getting clean air under the title of transforming the negative function of southwestern wind into positive behavior patterns in the context of ecological performance; it was found that the residents of the Mesken district gave nicknames to the hero of the event in order to alleviate the negativity even a little in events that could lead to accidents; It has been determined that in accidents caused by the south-west wind, they spend time at home with their families, resting at home is good for them, they are not sad about their losses, they are happy because they did not encounter a worse event, they remember even bad memories with a smile because it is nice to live with pure and clean people, they are sad that the south-west wind has a feature of cleaning the air, and they turn the negative function of the south-west wind into a positive one by acting for all these reasons.

As a result of the examinations made under the subheadings of measures taken against the south-west wind in the context of ecological performance; measures taken by families to protect children in the context of ecological performance; measures taken by children to protect themselves in the context of ecological performance; measures to protect the home and family in the context of ecological performance; it is seen that families make a joint decision and a mother picks up the children from school every day, takes them by holding their hands, puts stones in the pockets of weak children so that the south-west wind does not blow them away, and puts berets and hats on the heads of the children. In order to protect themselves, the children gather in the mosque garden and go to school together, and walk hand in hand at the entrances and exits. In homes; leaning a table against the window, putting a straw pillow, and stretching a blanket; It was found that they took precautions such as keeping the windows open, sleeping in shifts, and going to a relative's house for the night.

It has been found that the shopkeepers in the Mesken district pay attention to whether each other's sales are made or not, the shopkeepers do not see the lodos as a source of income, the residents of the neighborhood trust each other, the shopkeepers attach importance to ethical behavior, help families with insufficient economic conditions, the residents of the Mesken district feel a sense of belonging to their neighborhood and are proud of the celebrities raised by the neighborhood.